

МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ
БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ УНІВЕРСІТЭТ
ФАКУЛЬТЭТ МІЖНАРОДНЫХ АДНОСІН

Кафедра міжнароднага права

ЮРЭВІЧ
Іван Андрэевіч

ВЫЗНАЧЭННЕ ПРАВА, ПРЫМЯНЯЛЬНАГА ДА
ПРАЦЭСУАЛЬНЫХ АСПЕКТАЎ РАЗБІРАЛЬНІЦТВА
Ў МІЖНАРОДНЫМ КАМЕРЦЫЙНЫМ АРБІТРАЖЫ

Дыпломная праца

Навуковы кіраўнік:
кандыдат юрыдычных навук,
дацэнт А.С. Данілевіч

Кансультант:
ст. выкладчык А.І. Анішчанка

Дапушчана да абароны

«__» _____ 2022 г.

Загадчык кафедры міжнароднага права

кандыдат юрыдычных навук, дацэнт С.М. Ананіч

Мінск, 2022

РЭФЕРАТ	3
УВОДЗІНЫ	6
ГЛАВА 1 ВЫЗНАЧЭННЕ ПРАВА, ПРЫМЯНЯЛЬНАГА ДА АРБІТРАЖНАГА ПРАЦЭСУ	9
1.1. Сфера прымянення і састаўныя часткі права, прымяняльнага да арбітражнага працэсу	9
1.2. Прымяненне права месца арбітражу	14
1.3. Прымяненне працэсуальнага права, абранага бакамі арбітражнага пагаднення.....	21
1.4. Тэорыя дэлакалізацыі арбітражнага працэсу	25
ГЛАВА 2 ВЫЗНАЧЭННЕ ПРАВА, ПРЫМЯНЯЛЬНАГА ДА АРБІТРАЖНАГА ПАГАДНЕННЯ.....	32
2.1. Сфера прымянення і праблемы ў вызначэнні права, прымяняльнага да арбітражнага пагаднення	32
2.2. Прымяненне права месца арбітражу	38
2.3. Прымяненне права, прымяняльнага да асноўнай дамовы	42
2.4. Вызначэнне прымяняльнага права па прынцыпе валідацыі	44
ЗАКЛЮЧЭННЕ	49
СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ.....	52

Рэферат

Праца 66 с., 162 крыніцы.

Ключавыя словы: АРБІТРАЖНАЕ ПАГАДНЕННЕ, АРБІТРАЖНАЯ АГАВОРКА, АРБІТРАЖНЫ ПРАЦЭС, МІЖНАРОДНЫ АРБІТРАЖ, МІЖНАРОДНЫ КАМЕРЦЫЙНЫ АРБІТРАЖ, ПРЫМЯНЯЛЬНАЕ ПРАВА, ПРЫНЦЫП ВАЛІДАЦЫІ, ПРЫРОДА АРБІТРАЖУ, РАЗРАШЭННЕ СПРЭЧАК, IN FAVOREM VALIDATIS, LEX ARBITRI.

Аб’ект даследавання: грамадскія адносіны, звязаныя з вызначэннем права, прымяняльнага да працэсуальных аспектаў разбіральніцтва ў міжнародным камерцыйным арбітражы.

Мэта працы: вызначыць асноўныя падыходы да вызначэння права, прымяняльнага да працэсуальных аспектаў разбіральніцтва ў міжнародным камерцыйным арбітражы, вылучыць іх становячыя і адмоўныя якасці, выпрацаваць магчымыя варыянты вырашэння існуючых праблем.

Метады даследавання: параўнальна-гістарычны, юрыдыка-дагматычны, апісальны, аналізу і сінтэзу, індукцыі і дэдукцыі, аналогіі, кампаратывісцкі, кантэнт-аналізу, герменеўтычны, сістэмна-структурны, тэхніка-юрыдычны.

Атрыманыя вынікі і іх навізна: па выніках даследавання сфармулявана азначэнне працэсуальных аспектаў разбіральніцтва ў міжнародным камерцыйным арбітражы; выяўлены асноўныя катэгорыі права, прымяняльнага да працэсуальных аспектаў разбіральніцтва ў міжнародным камерцыйным арбітражы; выяўлены асноўныя падыходы да вызначэння права, прымяняльнага да працэсуальных аспектаў разбіральніцтва ў міжнародным камерцыйным арбітражы, вылучаны іх асноўныя перавагі і недахопы, акрэслены тэндэнцыі іх прымянення замежнымі судамі; вызначаны магчымыя шляхі вырашэння існуючых праблем, у тым ліку з дапамогай дактрыны *in favorem validatis*.

Ступень укаранення і рэкамендацыі па ўкараненні: вынікі дыпломнай працы могуць быць выкарыстаныя для далейшага даследавання пытанняў прымяняльнага права ў міжнародным камерцыйным арбітражы; для нарматворчасці ў галіне міжнароднага камерцыйнага арбітражу; у працы суддзяў пры разглядзе спраў аб адмене ці аб прызнанні і прывядзенні ў выкананне арбітражных рашэнняў, аб увядзенні забяспечвальных мер у падтрымку арбітражнага працэсу; у працы адвакатаў у міжнародным камерцыйным арбітражы; для падрыхтоўкі манаграфій і навучальных дапаможнікаў, а таксама для выкладання па дысцыплінах «Міжнароднае прыватнае права», «Міжнародны камерцыйны арбітраж» для спецыяльнасці 1-24.01.01 «Міжнароднае права».

Реферат

Работа 66 с., 162 источника.

Ключевые слова: АБИТРАЖНАЯ ОГОВОРКА, АРБИТРАЖНОЕ СОГЛАШЕНИЕ, АРБИТРАЖНЫЙ ПРОЦЕСС, МЕЖДУНАРОДНЫЙ АРБИТРАЖ, МЕЖДУНАРОДНЫЙ КОММЕРЧЕСКИЙ АРБИТРАЖ, ПРИМЕНИМОЕ ПРАВО, ПРИНЦИП ВАЛИДАЦИИ, ПРИРОДА АРБИТРАЖА, РАЗРЕШЕНИЕ СПОРОВ, *IN FAVOREM VALIDATIS*, *LEX ARBITRI*.

Объект исследования: общественные отношения, связанные с определением права, применимого к процессуальным аспектам разбирательства в международном коммерческом арбитраже.

Цель работы: определить основные подходы к определению права, применимого к процессуальным аспектам разбирательства в международном коммерческом арбитраже, выделить их положительные и отрицательные черты, выработать возможные варианты разрешения существующих проблем.

Методы исследования: сравнительно-исторический, юридико-догматический, описательный, анализа и синтеза, индукции и дедукции, аналогии, компаративистский, контент-анализа, герменевтический, системно-структурный, технико-юридический.

Полученные результаты и их новизна: по результатам исследования сформулировано определение процессуальных аспектов разбирательства в международном коммерческом арбитраже; выявлены основные категории права, применимого к процессуальным аспектам разбирательства в международном коммерческом арбитраже; выявлены основные подходы к определению права, применимого к процессуальным аспектам разбирательства в международном коммерческом арбитраже, выделены их преимущества и недостатки, обозначены тенденции их применения иностранными судами; определены возможные пути разрешения существующих проблем, в том числе с помощью доктрины *in favorem validatis*.

Степень внедрения и рекомендации по внедрению: результаты дипломной работы могут быть использованы для дальнейшего исследования вопросов применимого права в международном коммерческом арбитраже; для нормотворчества в сфере международного коммерческого арбитража; в работе судей при рассмотрении дел об отмене или о признании и приведении в исполнение арбитражных решений, о введении обеспечительных мер в поддержку арбитражного процесса; в работе адвокатов в международном коммерческом арбитраже; для подготовки монографий и учебных пособий и для преподавания по дисциплинам «Международное частное право», «Международный коммерческий арбитраж» для специальности 1-24.01.01 «Международное право».

Summary

Thesis of 66 p., 162 sources.

Key words: APPLICABLE LAW, ARBITRATION AGREEMENT, ARBITRATION CLAUSE, ARBITRATION PROCESS, DISPUTE RESOLUTION, IN FAVOREM VALIDATIS, INTERNATIONAL ARBITRATION, INTERNATIONAL COMMERCIAL ARBITRATION, LEX ARBITRI, NATURE OF ARBITRATION, VALIDATION PRINCIPLE.

Research subject: social relations regarding determination of the law applicable to procedural aspects of proceedings in international commercial arbitration.

Purpose of the thesis: to determine the main approaches to the determination of the law applicable to procedural aspects of proceedings in international commercial arbitration, to identify their positive and negative traits, to elaborate possible options for resolution of existing problems.

Research methods: comparatively historical, legally dogmatic, descriptive, analysis and synthesis, induction and deduction, analogy, comparative, content analysis, hermeneutic, systemically structural, technically legal.

Final results and their novelty: based on the results of this research, a definition of procedural aspects of proceedings in international commercial arbitration has been articulated; the main types of law applicable to procedural aspects of proceedings in international commercial arbitration have been identified; the main approaches to the determination of the law applicable to procedural aspects of proceedings in international commercial arbitration have been determined, their advantages and disadvantages identified, the main tendencies in their application by foreign courts outlined; possible ways for resolution of existing problems determined, including those involving the *in favorem validatis* doctrine.

Degree of implementation and recommendations on implementation: the results of the diploma thesis can be used for further research on the matters of applicable law in international commercial arbitration; for law-making in the sphere of international commercial arbitration; in the work of judges on cases on annulment or recognition and enforcement of arbitral awards, or on introducing interim measures in support of arbitral proceedings; in the work of counsel in international commercial arbitration; for preparation of monographies and study materials, as well as for teaching the courses “International Private Law”, “International Commercial Arbitration” for the major 1-24.01.01 “International Law”.

УВОДЗІНЫ

Вызначэнне права, прымяняльнага да працэсуальных аспектаў разбіральніцтва, застаецца адной з асноўных праблем у сферы міжнароднага камерцыйнага арбітражу, для якіх дагэтуль не было выпрацавана адназначнага і абгрунтаванага рашэння. Звязаныя з вызначэннем належнага прымяняльнага працэсуальнага права пытанні спараджаюць маштабныя дыскусіі сярод навукоўцаў і практыкаў і амаль гэтак жа маштабную неаднастайнасць у практыцы прымянення, што не адпавядае асноўнай ідэі міжнароднага камерцыйнага арбітражу, які імкнецца спрасціць, паскорыць і рацыяналізаваць вырашэнне прыватных спрэчак.

Разам з тым, падчас узгаднення тэкстаў арбітражных пагадненняў, а часам таксама і на працягу правядзення арбітражнага разбіральніцтва, вызначэнне права, прымяняльнага да працэсуальных аспектаў разбіральніцтва, адыходзіць на другі план. У выніку гэта можа прывесці да ўзнікнення зацяжных юрысдыкцыйных і іншых працэсуальных спрэчак, а ў некаторых выпадках – і да адмены ці адмовы ў прывядзенні ў выкананне арбітражнага рашэння.

У гэтых умовах даследаванне дадзенай праблематыкі з'яўляецца надзвычай актуальным, а таксама мае высокую тэарэтычную і практычную значнасць.

Тэма дыпломнай працы – «Вызначэнне права, прымяняльнага да працэсуальных аспектаў разбіральніцтва ў міжнародным камерцыйным арбітражы».

Актуальнасць тэмы дыпломнай працы вызначаецца яе ўключанасцю ў парадыгму сучасных навуковых даследаванняў ў галіне міжнароднага камерцыйнага арбітражу. На сённяшні дзень вывучэнне розных падыходаў да вызначэння права, прымяняльнага да працэсуальных аспектаў разбіральніцтва ў міжнародным камерцыйным арбітражы, выпрацаваных у розных юрысдыкцыях, набывае асаблівае значэнне ў сувязі з актыўным развіццём міжнароднага камерцыйнага арбітражу як галіны і ўсё большым пашырэннем выкарыстання альтэрнатыўных спосабаў вырашэння спрэчак ў сучасным камерцыйным абароце з замежнымі элементам.

Міжнародны камерцыйны арбітраж прайшоў доўгі шлях ў сваім развіцці, якое працягваецца і да гэтага часу. Можна сказаць, што ў нейкай ступені міжнародны камерцыйны арбітраж дагэтуль знаходзіцца на этапе фарміравання. У такіх умовах асаблівую важнасць набывае распрацоўка і замацаванне тэарэтычнай глебы, неабходнай для вырашэння працэсуальных пытанняў, што ўзнікаюць на практыцы.

У дадзенай дыпломнай працы было сфармулявана азначэнне працэсуальных аспектаў разбіральніцтва ў міжнародным камерцыйным

арбітражы; былі прааналізаваны асноўныя тэарэтычныя падмуркі дыскусіі аб вызначэнні права, прымяняльнага да працэсуальных аспектаў разбіральніцтва ў міжнародным камерцыйным арбітражы; выяўлены асноўныя катэгорыі права, прымяняльнага да працэсуальных аспектаў разбіральніцтва ў міжнародным камерцыйным арбітражы; выяўлены асноўныя падыходы да вызначэння права, прымяняльнага да працэсуальных аспектаў разбіральніцтва ў міжнародным камерцыйным арбітражы, вылучаны іх асноўныя перавагі і недахопы, акрэслены тэндэнцыі іх прымянення замежнымі судамі; вызначаны магчымыя шляхі вырашэння існуючых праблем.

Аб'ектам даследавання з'яўляюцца грамадскія адносіны, звязаныя з вызначэннем права, прымяняльнага да працэсуальных аспектаў разбіральніцтва ў міжнародным камерцыйным арбітражы.

Прадметам даследавання з'яўляюцца падыходы да вызначэння, а таксама сфера рэгулявання права, прымяняльнага да працэсуальных аспектаў разбіральніцтва ў міжнародным камерцыйным арбітражы.

Мэта працы – акрэсліць кола працэсуальных аспектаў разбіральніцтва ў міжнародным камерцыйным арбітражы, вызначыць і прааналізаваць асноўныя падыходы да вызначэння права, прымяняльнага да працэсуальных аспектаў разбіральніцтва ў міжнародным камерцыйным арбітражы.

Пастаўленая мэта вызначыла неабходнасць вырашэння наступных **задач**:

- 1) акрэсліць кола працэсуальных аспектаў разбіральніцтва ў міжнародным камерцыйным арбітражы;
- 2) вызначыць асноўныя катэгорыі права, прымяняльнага да працэсуальных аспектаў разбіральніцтва ў міжнародным камерцыйным арбітражы;
- 3) вызначыць тэарэтычныя карані дыскусіі аб падыходах да вызначэння права, прымяняльнага да працэсуальных аспектаў разбіральніцтва ў міжнародным камерцыйным арбітражы;
- 4) ідэнтыфікаваць састаўныя часткі і сферу прымянення права, прымяняльнага да арбітражнага працэсу;
- 5) праналізаваць падыход па прымяненні да арбітражнага працэсу права месца арбітражу;
- 6) праналізаваць падыход па прымяненні да арбітражнага працэсу права, абранага бакамі разбіральніцтва;
- 7) вызначыць уплыў тэорыі дэлакалізацыі на вызначэнне права, прымяняльнага да арбітражнага працэсу;
- 8) ідэнтыфікаваць састаўныя часткі і праблемы ў вызначэнні права, прымяняльнага да арбітражнага пагаднення, прычыны іх узнікнення;
- 9) праналізаваць падыход па прымяненні да арбітражнага пагаднення права месца арбітражу;
- 10) праналізаваць падыход па прымяненні да арбітражнага пагаднення

права, прымяняльнага да асноўнай дамовы;

11) вызначыць змест прынцыпу валідацыі і магчымасць яго прымянення для вызначэння права, прымяняльнага да арбітражнага пагаднення;

12) прааналізаваць сучасны стан міжнароднага камерцыйнага арбітражу ў дачыненні да права, прымяняльнага да працэсуальных аспектаў разбіральніцтва, з тэарэтычнага і практычнага пунктаў гледжання;

13) выпрацаваць прапановы па вырашэнні асноўных праблем у вызначэнні права, прымяняльнага да працэсуальных аспектаў разбіральніцтва ў міжнародным камерцыйным арбітражы.

Для выканання пастаўленых задач у даследаванні выкарыстоўваліся галоўным чынам фундаментальныя даведнікі па міжнародным камерцыйным арбітражы замежных аўтараў (напрыклад, працы праф. Г. Борна, праф. Л. Містэліса, праф. М. Хантэра) і публікацыі спецыялізаванага характару, у якіх падаецца ўсебаковы аналіз па асобных «вузкіх» пытаннях. Акрамя гэтага, аўтар выкарыстоўваў міжнародныя дамовы ў галіне міжнароднага камерцыйнага арбітражу, судовыя пастанаўленні і акты заканадаўства Рэспублікі Беларусь і замежных дзяржаў.

Тэарэтычная значнасць працы вызначаецца малой вывучанасцю фундаментальных пытанняў вызначэння права, прымяняльнага да працэсуальных аспектаў разбіральніцтва ў міжнародным камерцыйным арбітражы, асабліва ў беларускім навукова-прававым асяродку. Праведзены аналіз дазваляе ўсебакова ацаніць вызначаную праблематыку і робіць унёсак у развіццё айчыннай юрыдычнай дактрыны ў галіне міжнароднага прыватнага права.

Практычная значнасць працы заключаецца ў магчымасці выкарыстання матэрыялаў даследавання для нарматворчасці ў галіне міжнароднага камерцыйнага арбітражу; у працы суддзяў пры разглядзе спраў аб адмене ці аб прызнанні і прывядзенні ў выкананне арбітражных рашэнняў, аб увядзенні забяспечвальных мер у падтрымку арбітражнага працэсу; у працы адвакатаў у міжнародным камерцыйным арбітражы; для падрыхтоўкі манаграфій і навучальных дапаможнікаў, а таксама для выкладання па дысцыплінах «Міжнароднае прыватнае права», «Міжнародны камерцыйны арбітраж» для спецыяльнасці 1-24.01.01 «Міжнароднае права».

На працягу падрыхтоўкі працы былі выкарыстаныя наступныя **метады даследавання**: параўнальна-гістарычны, юрыдыка-дагматычны, апісальны, аналізу і сінтэзу, індукцыі і дэдукцыі, аналогіі, кампаратывісцкі, кантэнт-аналізу, герменеўтычны, сістэмна-структурны, тэхніка-юрыдычны.

Структура працы вызначаецца паслядоўным вырашэннем пастаўленых задач: дадзеная дыпломная праца складаецца з уводзін, двух глаў (з чатырох раздзелаў кожная), заключэння і спісу выкарыстаных крыніц.

ГЛАВА 1

ВЫЗНАЧЭННЕ ПРАВА, ПРЫМЯНЯЛЬНАГА ДА АРБІТРАЖНАГА ПРАЦЭСУ

«А найвышэйшым ды будзе той суд, які суцяжнікі самі для сябе прызначаць, абраўшы яго пагадненнем».

Платон, Законы, кніга шостая

У сучасным разуменні арбітражнае разбіральніцтва як прававая з’ява ўяўляе сабой вынік пагаднення бакоў пра тое, што яны «вымаюць» існую ці патэнцыйную спрэчку, якая вынікае з іх матэрыяльна-прававых адносін, з юрысдыкцыі дзяржаўных судов, якія па змаўчанні мелі б яе разглядаць, і перадаюць такую спрэчку на разрашэнне трэцяй асобе (асобам), рашэнне якой (якіх) бакі прымаюць як абавязковае і канчатковае [5, с. 21-22; 22, с. 6].

На практыцы такое пагадненне вымагае вызначэння шматлікіх пытанняў, звязаных з працэсуальнымі аспектамі правядзення арбітражнага разбіральніцтва. У прыватнасці, бакі вольныя вызначыць ці абраць працэдуру, паводле якой абраныя імі арбітры маюць ажыццяўляць працэс разрашэння спрэчкі [19, с. 39; 126, с. 3].

Разам з тым, арбітраж не існуе ў прававым вакууме. Так, адным з базавых складнікаў дзяржаўнага суверэнітэту з’яўляецца права суб’ектаў дзяржаўнай улады ўсталёўваць нормы права, якія рэгулююць грамадскія адносіны, што ўзнікаюць ці маюць месца на тэрыторыі адпаведнай дзяржавы [63, с. 24]. Адным з выяўленняў такога права з’яўляецца ўсталяванне пэўных норм ці абмежаванняў, якія датычацца арбітражнага працэсу [63, с. 25].

Інтэрнацыяналізацыя, глабалізацыя, і культурнае ўзаемапранікненне апошніх дзесяцігоддзяў аказалі значны ўплыў на тое, што на сённяшні дзень праваадносіны, якія становяцца прадметам арбітражнага разбіральніцтва, ў большасці выпадкаў закранаюць некалькі юрысдыкцый з уласнымі сітэмамі права [10, с. 13; 56, с. 50; 127, с. 64].

У сувязі з гэтым у дадзенай главе даследуецца пытанне вызначэння належных норм права, прымяняльнага да арбітражнага працэсу.

1.1. Сфера прымянення і састаўныя часткі права, прымяняльнага да арбітражнага працэсу

Правядзенне адрознення паміж матэрыяльным і працэсуальным правам не заўсёды прызнавалася рацыянальным ў навуцэ міжнароднага камерцыйнага арбітражу. Доўгі час існавала агульнапрызнаная прэзумпцыя таго, што права,

якое рэгульнае матэрыяльнае праваадносіны, мусіць таксама прымяняцца і да арбітражнага працэсу [101, с. 1110]. У пачатку 1970-х гадоў для заходняй прававой традыцыі стала відавочным, што неабходна адрозніваць права, якое прымяняецца да сутнасці спрэчкі, ад права, якое рэгулюе працэдуру арбітражнага разбіральніцтва [113, с. 178]. Асноўным аргументам на карысць такога падыходу была аўтаномнасць арбітражнага пагаднення, яго асаблівая роля ў параўнанні з іншымі палажэннямі дамовы [113, с. 179-180].

Так, дактрына аддзялімасці, або аўтаноміі, арбітражнага пагаднення з'яўляецца адным з канцэптуальных нараджэнняў міжнароднага арбітражу [22, с. 57; 55, с. 357]. Сутнасць гэтай дактрыны заключаецца ў тым, што арбітражнае пагадненне разглядаецца як пагадненне асобнае ад асноўнай дамовы, часткай якой яно фактычна з'яўляецца [102, с. 94]. Адпаведна, арбітражнае пагадненне не губляе сваёй юрыдычнай сілы ў выпадку спынення, парушэння ці несапраўднасці асноўнай дамовы.

Некаторыя даследчыкі, як доктар Петрахілас, не падтрымліваюць гэты падыход да размежавання працэсуальнага і матэрыяльнага права, лічаць падобны падзел штучным [112, с. 8]. Яны зазначаюць, што матэрыяльнае і працэсуальнае аспекты разбіральніцтва ў міжнародным камерцыйным арбітражу шчыльна пераплятаюцца, і немагчыма аб'ектыўна падзяліць нормы права на тыя, якія рэгулююць выключна працэс, і тыя, якія рэгулююць выключна сутнасць спрэчкі [77, с. 13; 112, с. 9].

З такой пазіцыяй складана пагадзіцца. Падзел паміж нормаў працэсуальнага і матэрыяльнага права ёсць цвёрда замацаваны ў сучасных прававых сістэмах (прынамсі ў кантынентальнай традыцыі, з якой паходзіць таксама і аўтар) [106, с. 3], а намер бакоў арбітражнага пагаднення пры вызначэнні пытанняў арбітражнага працэсу не заўсёды супадае з іх інтарэсамі ў дачыненні да асноўнага матэрыяльна-прававога камерцыйнага пагаднення.

Напрыклад, пры выбары месца арбітражу (лац. *locus arbitri*) бакі могуць надаваць увагу такім чыннікам, як праарбітражнасць судовай сістэмы краіны арбітражу, асаблівасці мясцовага арбітражнага заканадаўства, наяўнасць неабходнай інфраструктуры для правядзення слуханняў, зручнасць лакацыі для патэнцыйных арбітраў і г.д. [15, с. 29]. Гэтыя чыннікі ніяк не звязаныя з асноўным матэрыяльна-прававым пагадненнем бакоў, а выніковы выбар месца арбітражу можа прыпасць на краіну, з прававой сістэмай якой не маюць ніякай сувязі ні самі бакі, ні іх матэрыяльна-прававыя адносіны [156, с. 123].

Разам з тым, нельга адмаўляць тое, што ў пэўных выпадках правесці падзел паміж працэсуальнымі і матэрыяльнымі пытаннямі арбітражнага разбіральніцтва сапраўды можа быць праблематычна [49, с. 17]. У агульным выглядзе працэсуальныя пытанні можна вызначыць як «тэхнічныя» пытанні, звязаныя з арганізацыяй і вядзеннем разбіральніцтва, а матэрыяльна-прававыя

пытанні – як пытанні, якія ўплываюць непасрэдна на зыход справы [32, с. 187; 41, с. 240].

На думку аўтара, удалы пералік пытанняў, якія ўваходзяць ў сферу рэгулявання працэсуальнага права, можна знайсці ў заканадаўстве Англіі і Уэльса. Раздзел 34(2) Закона аб арбітражы прадугледжвае, што працэдурныя пытанні ўключаюць у сябе:

- а) калі і дзе павінна праводзіцца любая частка разбіральніцтва;
- б) мова або мовы, якія будуць выкарыстоўвацца ў арбітражным працэсе; і ці павінны бакі прадставіць пераклады адпаведных іншамоўных дакументаў;
- в) ці будуць выкарыстоўвацца пісьмовыя працэсуальныя пазіцыі, і калі так, то ў якой форме яны павінны быць прадстаўлены, і ступень, у якой такія пазіцыі могуць быць пазней зменены;
- г) ці ёсць дакументы або катэгорыі дакументаў, якія павінны быць раскрыты і прадстаўлены бакамі, і калі так, то на якой стадыі;
- д) ці ёсць пытанні, якія павінны быць зададзеныя адпаведным бакам і на якія яны павінны адказаць, а таксама калі і у якой форме гэта павінна быць зроблена;
- е) ці павінны прымяняцца строгія правілы даказвання (або любыя іншыя правілы) у дачыненні да дапушчальнасці, рэлевантнасці або істотнасці любога доказу (вуснага, пісьмовага або іншага), які бакі імкнуцца прадставіць па любых пытаннях фактаў або меркаванняў; а таксама да часу, спосабу і формы, у якой такія доказы павінны быць прадстаўлены;
- ж) ці павінен састаў арбітражу, і калі так, то ў якой ступені, праяўляць ініцыятыву ў высвятленні фактаў і права;
- з) ці павінны бакі, і калі так, то ў якой ступені, прадстаўляць вусныя або пісьмовыя доказы ці пазіцыі [48, с. 17].

Арбітражнае заканадаўства Рэспублікі Беларусь не ўтрымлівае такога пераліку [1]. Разам з тым, аўтар не лічыць гэта безумоўнай хібай і прытрымліваецца меркавання аб тым, што адсутнасць закрытага спісу працэсуальных пытанняў надае судам і арбітрам прастору для інтэрпрэтацыі заканадаўчых палажэнняў і магчымасць ацэньваць прававую прыроду пэўнага пытання ў рамках фактавай матрыцы канкрэтнай спрэчкі.

Агульнапрызнана, што незалежна ад таго, які закон рэгулюе арбітражнае разбіральніцтва, аўтаномія бакоў грае вырашальную ролю пры вызначэнні правілаў вядзення такога разбіральніцтва [19, с. 40; 117, с. 1205]. Пра гэта сведчыць, сярод іншага, фармулёўка артыкула V(1)(d) Канвенцыі ААН аб прызнанні і прывядзенні ў выкананне замежных арбітражных рашэнняў 1958 г. (далей – Нью-Ёркская Канвенцыя), які прадугледжвае, што ў прызнанні

арбітражнага рашэння можа быць адмоўлена, калі «працэдура [разбіральніцтва] не адпавядала пагадненню бакоў, або, у выпадку адсутнасці такога пагаднення, не адпавядала заканадаўству краіны, дзе адбываецца арбітражнае разбіральніцтва» [149].

Аналагічныя нормы змяшчае Мадэльны закон ЮНСІТРАЛ аб міжнародным камерцыйным арбітражы [148] (на якім заснавана таксама і арбітражнае заканадаўства Рэспублікі Беларусь [3, с. 7]) і Еўрапейская Канвенцыя аб знешнегандлёвым арбітражы 1961 г. [52].

Пры гэтым свабода бакоў па вызначэнні працэдуры арбітражнага разбіральніцтва не ёсць бязмежнай. Хаця большасць норм права, прымяняльных да арбітражнага разбіральніцтва, маюць дыспазітыўны характар, гэта значыць, надаюць бакам магчымаць адхіліцца ад іх прадпісанняў, некаторыя з іх з'яўляюцца абавязковымі незалежна ад волі бакоў [56, с. 212].

Такія абмежаванні часцей за ўсё датычацца базавых прынцыпаў працэсуальнага права і *ordre public* [40, с. 504].

Напрыклад, артыкул 18 Мадэльнага закона ЮНСІТРАЛ прадпісвае, што падчас арбітражнага разбіральніцтва адбодва бакі мусяць мець роўную магчымасць прадставіць сваю пазіцыю [148]. Роўнасць бакоў разбіральніцтва з'яўляецца фундаментальным прынцыпам правасуддзя ў цэлым і арбітражнага працэсу ў прыватнасці [98, с. 216; 123, с. 1866], таму падаецца цалкам зразумелым абмежаванне, якое не дае бакам стварыць такое пагадненне, што будзе *a priori* нявыгадным для аднаго з гэтых бакоў.

Акрамя таго, пазбаўленне аднаго з бакоў магчымасці поўна і належным чынам выкласці сваю працэсуальную пазіцыю не спрыяе аб'ектыўнай ацэнцы фактаў і прававога рэгулявання ў канкрэтнай спрэчцы і можа прывесці да вынясення «заганнага» з пункту гледжання як права, так і справядлівасці, рашэння [79, с. 108; 130, с. 5].

Крыху больш незвычайнае абмежаванне можна знайсці ў арбітражным заканадаўстве Рэспублікі Беларусь.

Згодна з часткай 4 артыкула 22 Закона Рэспублікі Беларусь № 279-З ад 9 ліпеня 1999 г. «Аб міжнародным арбітражным (трацейскім) судзе» (далей – Закон аб МАС), састаў арбітражу павінен вынесці пастанавленне па пытаннях юрысдыкцыі да вынясення рашэння па сутнасці спрэчкі [1]. Па сутнасці, дадзенае заканадаўчае палажэнне прадугледжвае абавязковую біфуркацыю арбітражнага працэсу ў выпадку, калі адзін з бакоў заявіў юрысдыкцыйныя прэрэчанні [2, с. 42; 5, с. 241].

Закон не дазваляе абысці такую біфуркацыю пагадненнем бакоў і, адпаведна, не дазваляе беларускім арбітражным інстытутам прадугледжваць іншую працэдуру разгляду юрысдыкцыйных прэрэчанняў у сваіх працэсуальных правілах [2, с. 42].

З аднаго боку, верагодна, што гэтае палажэнне прызвана абараніць добрасумленных адказчыкаў ад нясення неабгрунтаваных працэсуальных выдаткаў у сітуацыях, калі позва падаецца ў неналежны *forum*. Так, адказчык можа дабіцца спынення працэсу яшчэ на этапе ўсталявання юрысдыкцыі і не будзе вымушаны прадстаўляць свае аргументы па сутнасці спрэчкі, якія ў любым выпадку не падлягаюць разгляду сфармаваным саставам арбітражу, які не мае юрысдыкцыі.

З іншага боку, дадзенае абмежаванне стварае прастору для недобрасумленнага карыстання працэсуальнымі правамі. Адказчык, які зацікаўлены ў зацягванні працэсу любымі метадамі, можа заявіць нічым не абгрунтаваныя юрысдыкцыйныя прэрэчанні і вымусіць арбітраў выносіць асобнае пастанаўленне па пытаннях юрысдыкцыі. Безумоўна, такі крок прывядзе да істотнага зацягвання ўсёй працэдуры арбітражнага разбіральніцтва.

На думку аўтара, гэты выпадак дэманструе, што айчыннае арбітражнае заканадаўства ў цэлым не ёсць схільным да надання самім арбітрам (ці бакам разбіральніцтва) значных паўнамоцтваў па кіраванні арбітражным працэсам. Разам з тым, беручы пад увагу прыроду арбітражнага разбіральніцтва і яго безумоўнае адрозненне ад традыцыйнага судаводства, аўтар мяркуе, што падобныя працэсуальныя пытанні павінны заставацца ў межах кампетэнцыі арбітраў, і менавіта яны мусяць вызначаць, як найбольш эфектыўна арганізаваць арбітражны працэс па канкрэтнай справе. Безумоўна, наданне падобнай свабоды не выключае і не адмаўляе прымянення агульных прынцыпаў працэсуальнай справядлівасці і эфектыўнасці для кантролю за тым, як арбітры карыстаюцца падобнай шырокай дыскрэцыяй па прыняцці працэсуальных рашэнняў.

Гэта можа быць дасягнута ў выніку эвалюцыйнай рэформы заканадаўства Рэспублікі Беларусь у галіне міжнароднага камерцыйнага арбітражу.

Таксама варта зазначыць, што нормы працэсуальнага права, прымяняльнага да арбітражнага разбіральніцтва, часта падзяляюць на так званае «ўнутранае» і «знешняе» працэсуальнае права [89, с. 131]. Гэта падзел з'яўляецца асабліва істотным праз тое, што ступень аўтаноміі бакоў адносна пытанняў «ўнутранага» і «знешняга» працэсуальнага права звычайна адрозніваецца [101, с. 165].

«Унутранае» працэсуальнае права – гэта сукупнасць правілаў, якія датычацца непасрэдна вядзення арбітражнага працэсу і рэгулююць адносіны паміж бакамі, а таксама паміж бакамі і арбітрамі [66, с. 888]. Прыкладам такіх адносінаў могуць з'яўляцца, у прыватнасці, фармаванне саставу арбітражу, вызначэнне працэсуальных правоў і абавязкаў бакоў, вызначэнне стандартаў даказвання і г.д.

«Знешняе» працэсуальнае права – гэта сукупнасць правілаў, якія рэгулююць адносіны паміж бакамі, саставам арбітражу і дзяржаўнымі судамі ў

выпадках прызнання і прывядзення ў выкананне арбітражнага рашэння або пры вырашэнні іншых працэсуальных пытанняў, такіх як ўвядзенне забяспечвальных мер або адвод арбітраў (у асобных юрысдыкцыях, дзе гэтыя пытанні ўваходзяць у кампетэнцыю дзяржаўных судов) [66, с. 893].

Аўтаномія волі бакоў пры вызначэнні «ўнутранага» працэсуальнага права з'яўляецца даволі бяспрэчнай. У выпадку арбітражу *ad hoc* бакі нават могуць стварыць сваё ўласнае працэсуальнае права ці пагадзіцца прымяняць міжнародныя прававыя інструменты, не звязаныя з канкрэтнымі нацыянальнымі юрысдыкцыямі ці арбітражнымі інстытутамі [124, с. 726].

Што датычыцца «знешняга» працэсуальнага права, абмежаваная магчымасць змянення яго палажэнняў абумоўлена тым, што ў выпадку звароту ў дзяржаўны суд з пытаннямі падтрымкі існага ці скончанага арбітражнага разбіральніцтва бакі імкнуцца выкарыстаць сродкі дзяржаўнага прымусу для выканання сваёй уласнай (працэсуальнай) дамовы [22, с. 2002].

Відавочна, што пры вызначэнні працэдуры ў такой сітуацыі суды схільныя кіравацца нормамі ўласнага (нацыянальнага) працэсуальнага права.

На практыцы выяўляецца, што нават калі пагадненне бакоў прама прадугледжвае прымяненне замежнага працэсуальнага права, суды часам не жадаюць інтэрпрэтаваць адпаведныя палажэнні дамовы ў якасці выбару замежнага «знешняга» працэсуальнага права арбітражнага разбіральніцтва [84, с. 193].

На гэта ёсць шэраг прычын. У прыватнасці, суддзі дзяржаўных судов у пэўнай юрысдыкцыі звычайна не знаёмыя з прававымі сістэмамі іншых дзяржаў [4, с. 535]. У адрозненне ад арбітраў суддзі ў абсалютнай большасці выпадкаў прымяняюць права сваёй дзяржавы і з'яўляюцца не вельмі гнуткімі ў гэтым пытанні.

Іншая прычына заключаецца ў тым, што выбар замежнага «знешняга» працэсуальнага права можа прывесці да блытаніны і ўзнікнення калізій паміж нормамі права дзяржавы, дзе знаходзіцца суд, і нормамі права замежнага форуму [65, с. 8]. У сувязі з гэтым варта мець на ўвазе, што калі бакі перададуць свае спрэчкі на разгляд у пэўны дзяржаўны суд (напрыклад, для фармавання саству арбітражу), яны мусяць быць гатовымі падпарадкоўвацца працэсуальным нормам гэтага суда.

Пры гэтым адкрытым застаецца пытанне пра тое, якімі ж нормамі мае рэгулявацца (і абмяжоўвацца) непасрэдна працэдура арбітражнага разбіральніцтва і ці заўжды гэтыя нормы належаць да права месца арбітражу.

1.2. Прымяненне права месца арбітражу

Прымяненне права месца арбітражу (лац. *lex loci arbitri*) да арбітражнага разбіральніцтва з'яўляецца найбольш традыцыйным вырашэннем гэтага

пытання. Такі падыход заснаваны на тэорыі тэрытарыяльнасці, або лакалізацыі, арбітражнага працэсу, то быць, уяўлення пра тое, што немагчыма прынцыпова аддзяліць арбітражны працэс ад пэўнай сістэмы нацыянальнага права, у рамках якой гэты працэс адбываецца [61, с. 18].

Гэты падыход падаецца даволі зразумелым і абгрунтаваным. Нягледзячы на тое, што ў цэлым арбітраж з'яўляецца незалежным (альтэрнатыўным традыцыйнаму судаводству) спосабам вырашэння спрэчак, гістарычна ён доўгі заставаўся ў цені дзяржаўных судаў, і, адпаведна, праву месца арбітражу надавалася істотная ўвага.

Так, напрыклад, артыкул 1 Жэнеўскай канвенцыі аб выкананні замежных арбітражных рашэнняў 1927 г. усталёўваў прынцып «падвойнай экзекватуры», што азначала, што бок павінен быў спачатку пацвердзіць арбітражнае рашэнне ў судах дзяржавы, дзе гэтае рашэнне было вынесена, каб пасля звярнуцца па выкананне такога рашэння ў іншай юрысдыкцыі [35]. Пратакол аб арбітражных агаворках па камерцыйных пытаннях, падпісаны ў Жэневе ў 1923 г., прадугледжваў, што працэдура арбітражу, уключаючы стварэнне арбітражнага суда, кіруецца волевыяўленнем бакоў і заканадаўствам краіны, на тэрыторыі якой адбываецца арбітражнае разбіральніцтва [116].

Адпаведна, доўгі час лічылася, што выбар бакамі месца арбітражу аўтаматычна прадугледжваў прымяненне мясцовага працэсуальнага заканадаўства, што на практыцы не давала бакам магчымасці выбару іншага працэсуальнага права.

Адным з найбольш вядомых прыхільнікаў тэорыі тэрытарыяльнасці міжнароднага камерцыйнага арбітражу з'яўляецца англійскі каралеўскі адвакат Фрэнсіс Ман, які сцвярджаў, што кожнае права або паўнамоцтва, якім карыстаецца прыватная асоба, прадастаўляюцца выключна дзяржаўнай сістэмай права, якую можна зручна і ў адпаведнасці з традыцыяй назваць *lex arbitri* [94, с. 245].

У адпаведнасці з такім падыходам арбітражныя рашэнні з'яўляюцца абавязковымі і падлягаюць выкананню толькі ў тым выпадку, калі існуе сувязь паміж арбітражным разбіральніцтвам і пэўнай сістэмай нацыянальнага заканадаўства той дзяржавы, дзе праходзіў арбітражны працэс, таму што дзяржава ажыццяўляе суверэнітэт на сваёй тэрыторыі і яе прававая сістэма і суды маюць выключнае права вызначаць прававыя наступствы здзейшаных на яе тэрыторыі актаў і, адпаведна, вынесаных арбітражных рашэнняў [103, с. 133].

Хаця тэорыя тэрытарыяльнай прыроды арбітражу ў цэлым не адмаўляе, што паўнамоцтвы арбітраў па вынясенні рашэнняў вынікаюць з адпаведнага пагаднення бакоў, яна базуецца на тым, што галоўнай і прынцыповай крыніцай паўнамоцтваў у гэтым выпадку з'яўляецца ў любым выпадку гатоўнасць дзяржаўных судаў (і нацыяльнай сістэмы права) дэлегаваць арбітрам частку

сваіх выключных паўнамоцтваў па разгляду прыватных спрэчак і прымяненні права [63, с. 23; 142, с. 114]. Пры гэтым рашэнні арбітраў маюць абавязковы для бакоў эфект толькі ў той ступені, у якой гэта дазваляе нацыянальнае права [95, с. 10-11].

Адпаведна, у большасці юрысдыкцый месца арбітражу з'яўляецца адзіным і абсалютым крытэрам для прымянення нацыянальнага права да пытанняў арбітражнага працэсу [95, с. 26].

Разам з тым, нацыянальнае арбітражнае заканадаўства звычайна надае бакам шырокія паўнамоцтвы па адыходу ад заканадаўчых прадпісанняў і самастойным вызначэнні працэдурных аспектаў разбіральніцтва ў міжнародным арбітражы [117, с. 1205].

Праф. Кауфман-Колер зазначае, што адной з галоўных мэтай прыняцця Мадэльнага закона ЮНСІТРАЛ было вызваліць арбітражны працэс ад абмежаванняў мясцовага заканадаўства, каб пазбегнуць расчаравання бакоў ад супярэчлівых палажэнняў такога заканадаўства [81, с. 289].

Падобнае меркаванне адлюстравана і ў справаздачах ЮНСІТРАЛ па паседжаннях, якія прывялі да прыняцця Мадэльнага закона [48]. Верагодна, самы важны прынцып, на якім павінен грунтавацца мадэльны закон, – гэта свабода бакоў, якая спрыяе належнаму функцыянаванню міжнароднага камерцыйнага арбітражу ў адпаведнасці з іх чаканнямі. Гэтая свабода дазваляе ім перадаваць свае спрэчкі ў арбітраж і адаптаваць «правілы гульні» да сваіх канкрэтных патрэб, а таксама ў поўнай меры выкарыстоўваць правілы, арыентаваныя на сучасную міжнародную арбітражную практыку, якія, напрыклад, увасоблены ў Арбітражных правілах ЮНСІТРАЛ.

Прынцып тэрытарыяльнасці арбітражнага працэсу таксама мае багатую гісторыю прымянення ў розных юрысдыкцыях.

Суд Англіі і Уэльса ў рашэнні па справе *ЮМ Майнінг Замбія супраць Канкола Копер Майнз Плс.* прыйшоў да высновы, што «выбар месца арбітражу вызначае, у прыватнасці, выбар судоў, якія будуць ажыццяўляць наглядную і дапаможную функцыі ў арбітражным разбіральніцтве, а таксама выбар права, якое будзе рэгуляваць любую спробу адмяніць арбітражнае рашэнне» [150].

Апеляцыйны суд Сінгапура пры разглядзе справы *Свіс Форцыён Лтд супраць Магніфіка Марын СА* адмовіўся прымяняць забяспечвальныя меры ў падтрымку арбітражнага працэсу, які праходзіў за межамі Сінгапура, адзначыўшы, што ён мае юрысдыкцыю толькі над міжнароднымі арбітражнымі працэсамі на тэрыторыі Сінгапура [146].

Пры гэтым варта адзначыць, што фармальна-юрыдычнае «месца арбітражу» (лац. *locus arbitri*, англ. *seat of arbitration*) на практыцы не заўжды супадае з фактычным месцам правядзенне слуханняў ці іншых сустрэч паміж арбітрамі і бакамі разбіральніцтва.

Дзеля лагістычнай зручнасці, беручы пад увагу абмежаванні па перасячэнні межаў, з пункту гледжання працэсуальнай эканоміі ці па іншых прычынах бакі і арбітры могуць правесці вусныя слуханні ці вынесці рашэнне не ў той дзяржаве, якая фармальна з'яўляецца месцам арбітражу [59, с. 317; 159].

Асабліва актуальным дадзенае пытанне стала падчас сусветнай пандэміі каранавіруснай інфекцыі, якая выклікала экспанентнае паскарэнне працэсу пераходу да правядзення арбітражнага працэсу анлайн з выкарыстаннем сродкаў відэаканферэнцсувязі.

Менш чым за два месяцы, з сакавіка па красавік 2020 года, практычна ўсе буйныя арбітражныя інстытуты адаптавалі свае правілы да сітуацыі пандэміі і нарматыўна замацавалі магчымасць арбітраў праводзіць усю працэдуру дыстанцыйна [158]. Сакратарыяты большасці арбітражных устаноў, такіх як Міжнародны арбітражны суд пры Міжнароднай гандлёвай палатце (англ. ICC), Сінгапурскі міжнародны арбітражны суд (англ. SIAC), Ганконгскі міжнародны арбітражны суд (англ. HKIAC) і Лонданскі міжнародны арбітражны суд (англ. LCIA), пацвердзілі, што яны па-ранейшаму працуюць і працягваюць рэгістраваць і адміністравать новыя і існыя справы [38; 39; 67; 153].

Напрыклад, Міжнародны арбітражны суд пры Міжнароднай гандлёвай палатце прыняў Інструкцыю па магчымых мерах, накіраваных на змякчэнне наступстваў пандэміі Covid-19, у якой прапануецца шэраг мер па вядзенні разбіральніцтва, якія арбітры могуць законна прымяніць, не рызыкуючы тым, што адзін з бакоў можа іх паспяхова аспрэчыць [71].

Падобнай практыкі прытрымліваліся і арбітражныя ўстановы ў Лацінскай Амерыцы. Напрыклад, Цэнтр арбітражу і пасярэдніцтва Гандлёвай палаты Санцыяга апублікаваў заяву, у якой заклікаў арбітраў і бакі выкарыстоўваць тэхналагічныя платформы для правядзення слуханняў і выкарыстоўваць электронную сістэму апрацоўкі дакументаў пад назвай E-CAM, якая існуе яшчэ з 2013 г. [88].

Акрамя таго, арбітражныя ўстановы самі адаптавалі сваю ўнутраную дзейнасць да віртуальнай працы. Органы, якія прымаюць рашэнні ад імя арбітражных устаноў, таксама праводзяць свае працоўныя пасяджэнні віртуальна, напрыклад, для вырашэння пытанняў адводу арбітраў [152; 158].

Разам з тым, большасць навукоўцаў прытрымліваецца меркавання пра тое, што фізічнае месца разбіральніцтва не павінна аказваць уплыву на юрыдычнае месца арбітражу [59, с. 375; 129, с. 213; 131, с. 53; 159]. Такі ж падыход распаўсюджаны і ў судовай практыцы.

Так, у справе *Нав'ера Амасоніка Перуана С.А. супраць Кампанія Інтэрнасьяналь дэ Сэгурас дэль Перу* суд прыйшоў да высновы, што месца арбітражу не змяняецца пры змене месца правядзення слуханняў, нават калі гэтае месца мяняецца шмат разоў [104].

Гэты падыход падаецца цалкам абгрунтаваным. Аўтар мяркуе, што практычныя захады бакоў і арбітраў па правядзенні арбітражнага працэсу не павінны мець штучных юрыдычных наступстваў і неабгрунтавана «прывязваць» арбітражнае разбіральніцтва да юрысдыкцыі, да якой на самой справе не маюць дачынення ні матэрыяльна-прававыя адносіны паміж бакамі, ні працэсуальна-прававыя адносіны паміж бакамі і арбітрамі.

Больш за тое, у выпадку выкарыстання сродкаў аддаленага правядзення разбіральніцтва вызначыць адназначнае месца, дзе «праходзіць арбітражны працэс» было б проста немагчыма. Сучасная практыка арганізацыі арбітражных працэсаў вымагае больш гнуткага падыходу да гэтага пытання і не дазваляе абмежавацца фармальным аднясеннем арбітражнага працэсу да тэрыторыі пэўнай дзяржавы.

З іншага боку, падобная ліберальная інтэрпрэтацыя канцэпцыі *locus arbitri* дае бакам прастору для злоўжывання свабодай дамовы і недобрасумленых паводзінаў.

Так, у арбітражным пагадненні бакі могуць абраць месца арбітражу, якое на самой справе не будзе мець ніякай сувязі з працэдурай разбіральніцтва. Напрыклад, бакі могуць вызначыць, што месцам арбітражу мае быць Лондан, а ў рэчаіснасці ўсе элементы арбітражнага разбіральніцтва, у тым ліку вусныя слуханні і вынясення рашэння, будуць адбывацца ў Мінску.

Пры гэтым кампетэнцыя па адмене такога арбітражнага рашэння фармальна будзе належыць судам Англіі і Уэльса, а не судам Рэспублікі Беларусь.

Пытанне пра тое, ці з'яўляюцца такія дзеянні дапушчальнымі, непазбежна звязана з тым, ці маюць бакі ў цэлым права па сваім жаданні абіраць сістэму права, якая будзе кіраваць арбітражным працэсам, што адбываецца ў адпаведнасці з іх арбітражным пагадненнем. Гэтае пытанне аналізуецца ў наступным раздзеле дадзенай працы.

Разам з тым, варта адзначыць, што арбітры таксама сутыкаюцца з сітуацыямі, у якіх яны вымушаны прымаць працэсуальныя рашэнні, звязаныя з вызначэннем месца арбітражу (як у фармальна-прававым, так і ў фактычным сэнсе).

Так, напрыклад, скліканы па правілах Міжнароднай гандлёвай палаты трыбунал прыйшоў да высновы, што арбітры маюць права правесці слуханні па справе ў Парыжы, нягледзячы на тое, што ў адпаведнасці з пагадненнем бакоў месцам арбітражу з'яўляецца Адзіс-Абеба, нават калі адзін з бакоў актыўна настойвае на правядзенні слуханняў у месцы арбітражу [70, с. 12].

Прымаючы такое рашэнне, арбітры надалі ўвагу, сярод іншага, месцу знаходжання прадстаўнікоў бакоў, арбітраў і сведак, наяўнасці належнай інфраструктуры для правядзення слуханняў і разумнай магчымасці прыехаць у

месца слуханняў [70, с. 13]. Пры гэтым арбітры падкрэслілі, што такое рашэнне не закранае прымяняльнасці эфіюпскага права да арбітражнага працэсу [70, с. 53].

Іншым прыкладам прыняцця арбітрамі рашэння па пытаннях права, прымяняльнага да арбітражнага працэсу, з'яўляецца сітуацыя, у якой дзяржаўны суд у месцы арбітражу прыняў пастанаўленне, якое забараняе далейшае правядзенне арбітражнага разбіральніцтва (англ. *anti-suit injunction*).

Нягледзячы на тое, што забароны супраць пазваў маюць карані ў звычайным праве, суды ў некаторых краінах цывільнай школы права ўсё часцей схільныя звяртацца да гэтай меры па запыце аднаго з бакоў, каб сарваць арбітражнае разбіральніцтва або перашкодзіць выкананню арбітражнага рашэння [121, с. 776]. Паколькі міжнародны арбітраж становіцца ўсё больш распаўсюджаным механізмам урэгулявання міжнародных спрэчак, бакі не адчуваюць сябе абмежаванымі ў тым, каб абіраць юрысдыкцыі з праарбітражнай рэпутацыяй у якасці месца арбітражу. Такую тэндэнцыю нельга не ўхваляць.

Аднак у спалучэнні з гэтым пазітыўным пашырэннем міжнароднага арбітражу ўзмацнілася таксама і спакуса звяртацца да прадузятых нацыянальных судов, часта ў сваёй краіне, каб злоўжываць працэсуальнымі правамі і перашкаджаць ходу арбітражнага працэсу.

Так, забароны супраць пазваў (англ. *anti-suit injunction*) могуць быць вынесеныя як у месцы арбітражу, так і ў іншым месцы. Пры гэтым забароны, вынесеныя ў месцы арбітражу, маюць асаблівае значэнне ў сувязі з нагляднай роляй судов месца арбітражу і абавязковым характарам палажэнняў права, прымяняльнага да арбітражнага працэсу [59, с. 374].

Своеасабліва нівелюючы працэсуальны нейтралітэт, які прапануе міжнародны арбітраж, усё часцей узнікае сітуацыя, калі адзін з бакоў разбіральніцтва мае пэўную перавагу ў тым, што месца арбітражу знаходзіцца ў роднай для яго юрысдыкцыі. Калі гэты бок незадаволены арбітражным працэсам ці занепакоены няпэўнасцю сваёй перамогі, ён мае магчымасць звярнуцца ў суд сваёй дзяржавы (то быць, у суд месца арбітражу) з просьбай аб вынясенні забароны супраць пазваў у спробе сарваць арбітражны працэс.

Калі нацыянальны суд задаволіць просьбу гэтага боку, ён можа загадаць супрацьлегламу боку або арбітрам прыпыніць або скончыць арбітражны працэс і патэнцыйна нават накласці істотныя штрафы ў сувязі з невыкананнем дадзенага рашэння [111, с. 201].

У сувязі з гэтым паўстае пытанне пра тое, што арбітры мусяць рабіць у выпадку вынясення такога рашэння і якое значэнне надаваць рашэнням судов месца арбітражу ў цэлым.

Адказ на гэтае пытанне будзе залежыць ад разумення міжнароднага арбітражу, якое ўхваляе канкрэтны арбітр. Прыхільнік тэорыі тэрытарыяльнасці,

які разглядае арбітра як асаблівы орган правапарадку месца арбітражу, палічыць, што рашэнне, вынесенае нацыянальнымі судамі месца арбітражу, з'яўляецца безумоўна абавязковым і павінна выконвацца [59, с. 375].

Аднак многія арбітры, і нават такія карыфеі навукі міжнароднага арбітражу як Эмануэль Гаяр (*qu'il repose éternellement en paix*), не прымаюць такі падыход, асабліва калі лічаць, што рашэнне судаў не было законным і абгрунтаваным [59, с. 375]. Наадварот, яны прытрымліваюцца погляду, што арбітры абавязаны сачыць за тым, каб арбітражнае пагадненне паміж бакамі не было скампраметаваным, і працягваць арбітражны працэс да вынясення рашэння [34, с. 116-117].

Такі погляд таксама мае практычнае абгрунтаванне, таму што арбітры могуць вынесці рашэнне з разлікам на тое, што яно можа быць прызнана сапраўдным і прыведзена ў выкананне ў іншых юрысдыкцыях незалежна ад таго, ці будзе гэтае рашэнне ў рэшце рэшт адменена ў месцы арбітражу [18, с. 1021; 155, с. 15].

Магчымасць працягнуць арбітражнае разбіральніцтва нягледзячы на судовую забарону набывае асаблівае значэнне ў выпадках, калі той бок (звычайна, гэта адказчык), які імкнецца прыпыніць арбітражны працэс, звязаны з дзяржавай ці нават сам з'яўляецца дзяржавай. У такой сітуацыі большасць даследчыкаў сыходзяцца на тым, што рашэнне дзяржаўнага суда аб прыпыненні арбітражнага працэсу не павінна мець абавязковага характару для арбітраў, калі яно відавочна не адпавядае міжнародным стандартам непрадузятасці і законнасці [34, с. 117; 59, с. 378; 111, с. 203].

Што датычыцца транснацыянальнага пункту гледжання, з увагай на прынцыпы міжнароднага публічнага права асноўная крыніца паўнамоцтваў арбітраў заключаецца ў калектыўнай волі дзяржаў, якія прызнаюць абавязковы характар арбітражнага пагаднення, якое адпавядае пэўным агульнапрызнаным крытэрам [11, с. 53].

Такое разуменне не адмаўляе, што нацыянальныя суды могуць мець розныя падыходы да пастаўленых перад імі пытанняў, але гэта таксама не азначае, што бакі пагадзіліся з тым, што любы мясцовы суд мае канчатковыя паўнамоцтвы прымаць рашэнні ў дачыненні да вынікаў міжнароднага арбітражу. Калі б бакі меркавалі, што нацыянальныя суды мусяць мець гэтыя паўнамоцтвы, яны маглі б перадаць сваю спрэчку наўпрост у мясцовыя суды, а не ў арбітражны суд [111, с. 204].

Такім чынам, арбітры, якія падтрымліваюць транснацыянальны падыход хутчэй за ўсё палічаць, што яны ў цэлым не звязаны рашэннямі, вынесенымі мясцовымі судамі, а тым больш у сітуацыях, калі такія суды, здаецца, спрабуюць працэсупльпыльна неналежаным чынам дапамагчы мясцоваму для іх боку ў арбітражным працэсе.

На падставе вышэйвыкладзенага можна зрабіць выснову, што прымяненне да арбітражнага працэсу права месца арбітражу мае тэарэтычнае і практычнае абгрунтаванне, але на практыцы вымагае пэўных выключэнняў і дапасаванняў.

1.3. Прымяненне працэсуальнага права, абранага бакамі арбітражнага пагаднення

Вяртаючыся да пытання пра магчымасць прымянення працэсуальнага права, абранага бакамі арбітражнага пагаднення, варта адзначыць, што ў цэлым дамоўная свабода бакоў арбітражнага пагаднення па вызначэнні правілаў правядзення арбітражнага працэсу з'яўляецца даволі бясспрэчнай [117, с. 1206].

Разам з тым, гэтая дамоўная свабода не можа быць абсалютна бязмежнай. Для даследавання дадзенага пытання аўтар вызначае асноўныя абмежаванні, якія ў агульным выглядзе прымяняюцца да правілаў арбітражнага разбіральніцтва ў большасці правапарадкаў.

Разглядаючы межы працэсуальнай аўтаноміі ў міжнародным камерцыйным арбітражы, карысна пачаць з вызначэння адпаведных прававых крыніц.

Праф. Маці Куркела і Сантту Турунен выказалі меркаванне пра тое, што аптымальны пералік крыніц для выяўлення *lex proceduralia* або транснацыянальных стандартаў належнай працэдуры арбітражнага разбіральніцтва ўключае:

- 1) Нью-Ёркскую Канвенцыю;
- 2) Міжнародныя дамовы па правах чалавека;
- 3) Міжнароднае мяккае права (англ. *soft law*) па пытаннях арбітражу;
- 4) Прынцыпы права, сфармуляваныя ў розных нацыянальных працэсуальных законах [45, с. 11].

Так, Нью-Ёркскую Канвенцыю называюць своеасаблівай «канстытуцыяй» міжнароднага арбітражу праз тое, што яна, падобна нацыянальным канстытуцыям незалежных дзяржаў, усталёўвае пэўны баланс паміж свабодай прыватных асоб і дзяржаўнымі інтарэсамі ў рэгуляванні грамадска-прававых адосінаў [21, с. 38; 125, с. 3].

Хаця сама Нью-Ёрская Канвенцыя прама не рэгулюе пытанні аўтаноміі бакоў па вызначэнні працэсуальнага права, некаторыя агульныя прынцыпы магчыма выдзеліць з палажэнняў артыкула V, які змяшчае пералік падстаў, паводле якіх дзяржаўны суд можа адмовіць у прызнанні і прывядзенні ў выкананне арбітражнага рашэння.

У адпаведнасці з артыкулам 5 Нью-Ёрскай Канвенцыі:

«1. У прызнанні і прывядзенні ў выкананне арбітражнага рашэння можа быць адмоўлена па просьбе таго боку, супраць якога яно вынесена, толькі калі гэты бок прадставіць кампетэнтнаму

суду па месцы, дзе запытваецца прызнанне і прывядзенне ў выкананне, доказы таго, што:

[...]

b) бок, супраць якога вынесена рашэнне, не быў належным чынам апавешчаны аб прызначэнні арбітра або аб арбітражным разбіральніцтве або па іншых прычынах не мог прадставіць свае тлумачэнні, або

[...]

d) састаў арбітражнага органа або арбітражны працэс не адпавядалі пагадненню бакоў або, пры адсутнасці такога, не адпавядалі закону той краіны, дзе меў месца арбітраж, або

[...]

2. У прызнанні і прывядзенні ў выкананне арбітражнага рашэння можа быць таксама адмоўлена, калі кампетэнтны суд краіны, у якой запрошваецца прызнанне і прывядзенне ў выкананне, вызначыць, што:

[...]

b) прызнанне і прывядзенне ў выкананне рашэння супярэчаць публічнаму парадку гэтай краіны» [149].

Такім чынам, Нью-Ёрская Канвенцыя зыходзіць з таго, што абраная бакамі працэдура арбітражнага разбіральніцтва не можа парушаць базавыя нормы пра належнае апавешчэнне бакоў, прадстаўленне пазіцыі па справе і публічны парадак.

Гэтыя прынцыпы неаднаразова аналізаваліся і прымяняліся судамі ў розных юрысдыкцыях, а таксама былі прадметам дыскусіі вучоных і практыкаў у галіне міжнароднага камерцыйнага арбітражу [44; 60, с. 63; 133, с. 255]. Разам з тым, глыбокі аналіз іх матэрыяльнага зместу не з'яўляецца абавязковым, каб зрабіць высновы пра межы дамоўнай свабоды па вызначэнні правілаў вядзення арбітражнага працэсу.

Сукупнасць пералічаных прынцыпаў часта апісваецца нават як своеасаблівы міжнародны працэсуальны стандарт «справядлівага разбіральніцтва» (англ. *due process*) [45, с. 261].

Гэты стандарт можа ўключаць элементы пад рознымі назвамі, такімі як натуральная справядлівасць, працэсуальная справядлівасць, права або магчымасць быць пачутым (англ. *right to be heard*), так званы прынцып супярэчлівасці і роўнага стаўлення [33, с. 504]. Дадзеныя канцэпцыі часта разумеюцца як імператыўныя норма права, свайго роду ядро або аснова ўсіх іншых працэсуальных правілаў, парушэнне або ігнараванне якіх прывядзе да невыканання вынесенага арбітражнага рашэння [45, с. 262]. У многіх нацыянальных законах гэты стандарт таксама апісваецца як публічны парадак

[46].

На практыцы гэта азначае, што бакі не могуць адмовіцца ад базавых працэсуальных гарантый, такіх як права на незалежны і непрадузятый суд, права на справядлівае судовае разбіральніцтва і належны судовы працэс, якія з'яўляюцца элементамі *sine qua non* для камерцыйнай свабоды, годнасці, справядлівасці і ў першую чаргу для захавання прыярытэту прынцыпу вяршэнства права [73, с. 88].

Разам з тым, было б перабольшваннем сцвярджаць, што працэсуальныя стандарты зусім не дапускаюць ніякай варыяцыйнасці ў адпаведнасці з пагадненнем бакоў. Адхіленні ўзнікаюць у выніку аўтаноміі, якой бакі карыстаюцца ў сваіх арбітражных пагадненнях, а таксама ў выніку выбару інстытуцыйных правілаў арбітражнага працэсу. Арбітры ў большасці юрысдыкцый таксама захоўваюць значную свабоду ў вызначэнні працэдур, прымяняльных да разгляду спрэчкі [22, с. 2501].

Бакі рэдка дзейнічаюць па-за пэўнымі адносна добра ўсталяванымі працэсуальнымі рамкамі. Па большай частцы такая працэсуальная аднастайнасць ў арбітражы ўзнікае ў выніку шырокага выкарыстання інстытуцыйных правілаў арбітражнага працэсу, якія ў сваёй большасці падобныя адныя да адных і гарманізуюць некаторыя ключавыя адрозненні паміж прававымі сістэмамі агульнага і кантынентальнага права [19, с. 418].

У выніку міжнародны арбітражны працэс набывае пэўныя элементы агульнага права (напрыклад, перакрываюцца допыт сведак, абмежаваны абмен дакументамі паміж бакамі і адзінае слуханне па доказах), а таксама розныя асаблівасці кантынентальнага права (напрыклад, ранняе раскрыццё доказаў).

Пры гэтым інстытуцыйныя арбітражныя правілы, відавочна, распрацоўваюцца такім чынам, каб не парушаць базавыя прынцыпы справядлівага разбіральніцтва і надаваць бакам магчымасць атрымаць арбітражнае рашэнне, якое можна было б прызнаць і прывесці ў выкананне ў большасці юрысдыкцый [100, с. 931].

Такім чынам, большасць праяваў працэсуальнай аўтаноміі ў арбітражы не прыводзяць да парушэння міжнародных працэсуальных стандартаў, нават калі бакі пагадзіліся абмежаваць выкарыстанне некаторых працэсуальных інстытутаў, якія звычайна сустракаюцца ў іх «роднай» юрысдыкцыі, і прыняць практыку, якая з'яўляецца больш натуральнай для іншых прававых традыцый.

Гэтая з'ява сведчыць пра тое, што працэсуальная справядлівасць можа існаваць нават ў асяродку працэсуальнай разнастайнасці, што з'яўляецца асабліва актуальным для міжнароднага камерцыйнага арбітражу.

Што датычыцца міжнародных дамоў ў галіне права правоў чалавека, такіх як Усеагульная дэкларацыя правоў чалавека, Міжнародны пакт аб цывільных і палітычных правах, Еўрапейская канвенцыя аб абароне правоў чалавека і

асноўных свабод і г.д., – яны сапраўды змяшчаюць шэраг норм, якія рэгулююць працэсуальныя стандарты справядлівага разбіральніцтва [51; 72; 151].

Некаторыя даследчыкі прытрымліваюцца меркавання, што дамовы па правах чалавека з'яўляюцца нават больш важнымі крыніцамі па пытаннях працэсуальных правоў, чым Нью-Ёрская Канвенцыя, паколькі сіналагматычная прырода Нью-Ёрскай Канвенцыі змяняе яе статус у параўнанні з дакументамі, якія замацоўваюць універсальныя правы чалавека [109, с. 276].

З аднаго боку, можна сцвярджаць, што абмеркаваныя вышэй палажэнні Нью-Ёрскай Канвенцыі сапраўды прымяняюцца толькі да працэдуры прызнання і прывядзення арбітражнага рашэння ў выкананне ў дзяржаўных судах, а не да арбітражнага працэсу напрамую. У сувязі з гэтым палажэнні дамоў па правах чалавека (ў частцы працэсуальных гарантый) маглі б выступаць належным прававым механізмам па рэгуляванні працэсуальнай аўтаноміі ў арбітражы як адным з відаў разрашэння спрэчак.

З іншага боку, на практыцы фармулёўкі такіх дамоў з'яўляюцца вельмі агульнымі, а шырокая (апублікаваная) практыка прымянення стандартаў права правоў чалавека пры разглядзе камерцыйных спрэчак адсутнічае [51; 72; 73, с. 60; 151]. Пры гэтым арбітры ў міжнародным камерцыйным арбітражы часцей за ўсё не з'яўляюцца спецыялістамі ў галіне права правоў чалавека, і не маюць ні фармальна-юрыдычнай, ні фактычнай кампетэнцыі па інтэрпрэтацыі міжнародных дамоў па правах чалавека.

На думку аўтара, у сучасным стане развіцця культуры разгляду міжнародных камерцыйных спрэчак прымяненне стандартаў права правоў чалавека было б неабгрунтаваным і штучным. Распрацаваныя ў дадзенай галіне міжнароднага публічнага права інстытуты не ёсць адаптаванымі да асаблівасцяў разрашэння прыватных бізнес-спрэчак.

Аднак імклівае развіццё, папулярызацыя і інстытуцыялізацыя міжнароднага камерцыйнага арбітражу паспрыялі распрацоўцы вялікай колькасці інструментаў «мяккага права», якія фіксуюць у тым ліку і стандарты належнай працэдуры арбітражнага разбіральніцтва.

Так, напрыклад, Правілы Міжнароднай асацыяцыі юрыстаў па атрыманні доказаў у міжнародным камерцыйным арбітражы (англ. *International Bar Association Rules on the Taking of Evidence in International Arbitration*) змяшчаюць даволі падрабязны пералік правілаў і крытэраў прадстаўлення і прыняцця доказаў у міжнародным камерцыйным арбітражы [69].

Хаця дадзеныя правілы не з'яўляюцца абавязковымі з фармальна-юрыдычнага пункту гледжання, некаторыя арбітры схільныя арыентавацца на іх пры прыняцці рашэнняў аб прыняцці ці адхіленні доказаў нават у выпадку, калі бакі не выявілі сваёй волі на выкарыстанне гэтых правілаў у іх спрэчцы [45, с. 430].

Акрамя таго, арбітры часта прапануюць бакам пагадзіцца на выкарыстанне працэсуальных інструментаў «мяккага права» на этапе правядзення першай працэсуальнай канферэнцыі і ўзгаднення тэксту першага працэсуальнага загаду, так званага *POI* (ад англ. *Procedural Order No. 1*) [114].

У выніку пэўныя элементы «мяккага права» знаходзяць свой шлях у вялікую колькасць буйных арбітражных працэсаў і набываюць статус міжнароднага працэсуальнага стандарту не *de jure*, але *de facto*, асабліва для вопытных арбітраў ці прадстаўнікоў бакоў.

Тым не меней немагчыма спрачацца з тым, што калі бакі пагодзяцца прымяняць іншыя (распрацаваныя міжнароднымі некамерцыйнымі арганізацыямі ці складзеныя ўласнаруч) працэсуальныя стандарты, то такое пагадненне будзе мець першаснае значэнне і будзе падлягаць абавязковаму прымяненню арбітрамі ў незалежнасці ад яго адпаведнасці, напрыклад, стандартам Міжнароднай асацыяцыі юрыстаў.

Такім чынам, бакі арбітражнага разбіральніцтва маюць шырокія паўнамоцтвы па вызначэнні асобных правілаў, прымяняльных да працэсу іх арбітражнага разбіральніцтва, у той ступені, у якой гэтыя правілы не супярэчаць імператыўным нормам прымяняльнага права.

Нягледзячы на тое, што такія імператыўныя нормы з'яўляюцца вельмі падобнымі ў большасці юрысдыкцый і засноўваюцца на базавых прынцыпах справядлівага судовага працэсу, бакі з'яўляюцца абмежаванымі ў выбары прымяняльнага права краіны іншай ад той, дзе знаходзіцца *locus arbitri* канкрэтнага арбітражнага працэсу.

1.4. Тэорыя дэлакалізацыі арбітражнага працэсу

У сувязі з дыскусіяй аб вызначэнні належнага права, якое мае прымяняцца да арбітражнага працэсу, асаблівую важнасць набывае тэорыя дэлакалізацыі міжнароднага камерцыйнага арбітражу.

Па сутнасці, дэлакалізацыя арбітражнага працэсу азначае, што абмежаванні *lex loci arbitri* не будуць прымяняцца, або, прасцей кажучы, працэсуальнае права месца арбітражу не будзе прымяняцца да арбітражнага працэсу [75, с. 64].

Паводле прыхільнікаў тэорыі дэлакалізацыі, гэта дазволіць арбітражнаму працэсу быць свабодным ад любой нацыянальнай юрысдыкцыі, дазваляючы прымяняць любы працэсуальныя правілы [60, с. 61]. Яны сцвярджаюць, што бакам павінна быць дазволена свабодна адмаўляцца ад прававой абароны і працэсуальных гарантый мясцовай юрысдыкцыі, каб забяспечыць прастату і надзейнасць разрашэння бізнес-канфліктаў [110, с. 65].

Канцэпцыя дэлакалізацыі вынікае з тэорыі аўтаноміі арбітражнага разбіральніцтва, што ў першую чаргу азначае, што працэс міжнароднага

камерцыйнага арбітражу не павінен быць прывязаны да якой-небудзь юрысдыкцыі. Аднак калі канцэпцыя дэлакалізацыі была упершыню распрацаваная, яна сутыкнулася з рашучай адмовай з боку вучоных і практыкаў [60, с. 70; 96, с. 193]. З цягам часу іх адмова становілася менш крытычнай, і зараз размова пра магчымую дэлакалізацыю арбітражнага працэсу набывае новы віток.

Тэорыя дэлакалізацыі арбітражнага працэсу базуецца на шэрагу ключавых аргументаў.

Па-першае, гэта аўтаномная прырода арбітражу. Любы арбітражны працэс базуецца на волевыяўленні бакоў падпарадкаваць працэс разгляду сваёй спрэчкі арбітрам, замест працэдуры, па змаўчанні прадугледжанай прымяняльным нацыянальным ці наднацыянальным заканадаўствам [86, с. 273].

На гэтай падставе тэорыя дэлакалізацыі разглядае арбітражны працэс і любое рашэнне як аўтаномныя і незалежныя ад нацыянальных прававых сістэм. Акрамя таго, права арбітражнага працэсу на існаванне вынікае менавіта з адпаведнага пагаднення бакоў, а не з *lex loci arbitri*. Такім чынам, арбітражныя рашэнні, вынесеныя па выніках арбітражнага працэсу, прызнаюцца нацыянальнымі судамі, што прадухіляе ўмяшанне нацыянальнага суда ў працэс прыняцця такога рашэння, што адпавядае прынцыпам канчатковасці арбітражу і характару *res judicata* арбітражных рашэнняў [92, с. 450].

Па-другое, арбітражны працэс з'яўляецца «самарэгуляваным», што, як больш падрабязна разглядаецца вышэй, дазваляе бакам падпарадкаваць працэс пэўным працэсуальным правілам, абраным імі для арбітражу *ad hoc* або ў выніку адсылкі да правілаў інстытуцыйнага арбітражу [19, с. 418]. Дэлакалізацыя прадугледжвае вырашэнне спрэчак у першую чаргу шляхам узаемнага разумення і супрацоўніцтва паміж бакамі і арбітрамі [145].

Такім чынам, судовое ўмяшанне не патрабуецца, паколькі бакі згаджаюцца вырашаць спрэчкі спосабам, адпаведным прыродзе арбітражу, то быць, тэарэтычна, дэлакалізацыя – гэта канцэпцыя, якая ўжо мае практычную рэалізацыю ў сучасным міжнародным арбітражы. Адпаведна, існуюць падставы сцвярджаць, што, паколькі арбітраж з'яўляецца прыватным спосабам вырашэння спрэчак, які бакі самастойна пагадзіліся выкарыстоўваць для сваіх спрэчак, судовое ўмяшанне ў гэты працэс падаецца неапраўданым [93, с. 65].

Па-трэцяе, прыхільнікі дэлакалізаванага арбітражу прытрымліваюцца меркавання, што арбітраж павінен разглядацца як наднацыянальны феномен і што нацыянальныя законы не павінны мець ніякай улады над арбітражным працэсам [28, с. 536]. Гэта, ізноў, уяўляецца апраўданым, з улікам таго, што арбітраж адбываецца «ў прыватным парадку».

У сувязі з гэтым спалучэнне тэорыі дэлакалізацыі з інстытутам судовага нагляду за арбітражным працэсам было б цалкам супярэчлівым, таму што

ўмяшанне нацыянальных судовоў непасрэдна ў арбітражны працэс супярэчыць самой сутнасці і асноўным прынцыпам арбітражу.

Нягледзячы на гэта, судовое ўмяшанне застаецца вядучым і актуальным чыннікам, які ставіць пад сумнеў права тэорыі дэлакалізацыі на існаванне [37, с. 48]. Судовы назгляд з боку *situs* разглядаецца як *fait accompli* і як непазбежнае наступства неабходнага ўмяшання нацыянальных судовоў [63, с. 26].

Якой прывабнай і блізкай да ідэалаў арбітражу як прававой з'явы не падавалася б тэорыя дэлакалізацыі, крытыкі часам разглядаюць яе як надуманую і адарваную ад рэальнасці [92, с. 451; 96, с. 201]. Яны сцвярджаюць, што дэлакалізацыя мае на мэце ўвесці арбітраж у своеасаблівы «прававы вакуум» [122, с. 74].

Такія даследчыкі, як праф. Рэдферн і праф. Хантэр, нават лічаць дыскусію пра дэлакалізацыю цалкам падманнай і пазбаўленай прававога падмурку. Яны прапануюць замест гэтага прызнаць, што арбітражны працэс рэгулюецца законамі месца арбітражу і законамі дзяржавы, дзе запытваецца прызнанне і прывядзенне ў выкананне арбітражнага рашэння [19, с. 3099].

Нягледзячы на тое, што гэта сцвержанне з'яўляецца абгрунтаваным і не пазбаўлена сэнсу, на думку аўтара дэлакалізацыя не матываваная спробай цалкам пазбегнуць абмежаванняў нацыянальных юрысдыкцый. Хутчэй, нацыянальнае заканадаўства можа ў меншай ступені накладваць абмежаванні на арбітраж, каб арбітражны працэс быў вызвалены ад абмежаванняў *lex loci arbitri* натуральным чынам.

Пры гэтым, як вынікае з выкладзенага вышэй, крытыка тэорыі дэлакалізацыі арбітражнага працэсу грунтуецца на тым, што арбітражу жыццёва важна мець свой *locus* і быць замацаваным ў нацыянальнай сістэме права пэўнай юрысдыкцыі для захавання сваёй легітымнасці.

Акрамя таго, судовы кантроль можа быць неабходным для захавання працэсуальнай справядлівасці і забеспячэння сістэмы стрымак і процівагаў шляхам маніторынгу якасці рашэнняў, якія карыстаюцца магчымасцю быць прыведзенымі ў выкананне ў адпаведнасці з Нью-Ёркскай Канвенцыяй [80, с. 6; 149].

Такое судовое ўмяшанне дае нагоду меркаваць, што арбітраж як такі не з'яўляецца механізмам, які лічыўся б судамі эфектыўным і надзейным [43]. Такім чынам, хоць у тэорыі дэлакалізацыя і з'яўляецца вельмі праарбітражнай канцэпцыяй, на практыцы яна можа стварыць шмат выпадкаў несправядлівасці. На гэтай падставе пэўны ўдзел судовоў ў абароне камерцыйных або юрысдыкцыйных інтарэсаў можа быць апраўданы.

Варта таксама адзначыць, што недапушчальным з'яўляецца ўмяшанне судовоў у арбітражны працэс, калі яно толькі тлумачыцца неабходнасцю выкарыстання стрымак і процівагаў, а фактычна накіравана на наданне

працэсуальна неналежнай дапамогі аднаму з бакоў працэсу, што набывае асаблівую актуальнасць у сувязі з частым выкарыстаннем арбітражу для вырашэння спрэчак з удзелам дзяржаў ці звязаных з імі асобаў [57, с. 3].

Такім чынам, наяўнасць працэсу, амаль цалкам аддзеленага ад нацыянальнага заканадаўства і ўмяшання суда, можа пашкодзіць практычнасці арбітражу.

У сувязі з гэтым неабходным з'яўляецца забяспечанне пэўнага балансу паміж аўтаноміяй бакоў і юрысдыкцыяй судаў месца арбітражу. Так, судовое ўмяшанне можа спатрэбіцца ў абставінах, калі пэўныя пытанні ўзнікаюць да пачатку, на працягу або пасля заканчэння арбітражнага працэсу.

Да прыкладу, адзін з бакоў можа *de facto* аспрэчыць арбітражнае пагадненне шляхам пачатку судовага разгляду справы да стварэння саставу арбітражу [107, с. 138]. У такім выпадку суды будуць вымушаны вызначыць, ці сапраўды існуе арбітражнае пагадненне і ці з'яўляецца яно выканальным.

Гэтак жа, у выпадку, калі адказчык адмаўляецца прызначыць арбітра або калі бакі не даюць згоды на аднаасобны арбітраж і не існуе іншых дзеючых правілаў прызначэння, пазоўнік можа звярнуцца па дапамогу да нацыянальных судаў для выбару арбітраў [62, с. 9].

Судовае ўмяшанне таксама мае важнае значэнне ў абставінах, калі справа патрабуе прыняцця забяспечвальных мер. Нягледзячы на тое, што арбітры могуць выконваць такую функцыю, у выпадках, калі яны не маюць на гэта паўнамоцтваў або калі забяспечвальныя меры датычацца трэціх асоб, судовое ўмяшанне можа быць непазбежным [16, с. 148]. Акрамя таго, забяспечвальныя меры могуць спатрэбіцца, каб гарантаваць захаванне доказаў або абараніць пэўныя правы, прадастаўленыя бакам, да пачатку арбітражнага працэсу і да таго, як састаў арбітражу будзе сфармаваны і належным чынам атрымае свае паўнамоцтвы [141].

Адпаведна, пры немагчымасці ажыццяўлення такіх дзеянняў бакі могуць быць увагуле пазбаўленыя доступу да правасуддзя.

Акрамя гэтага, састаў арбітражу спыняе сваё існаванне пасле вынясення рашэння і не мае рэальнай магчымасці забяспечыць выкананне арбітражнага рашэння [144]. Адпаведна, пры неабходнасці прымусовага выканання рашэння ці яго адмены праз працэсуальныя парушэнні бакі вымушаны звярнуцца па дапамогу да нацыянальных судаў.

Такі механізм не зусім адпавядае сутнасці арбітражнага разбіральніцтва, паколькі пагадненнем на разрашэнне спрэчак у арбітражы бакі імкнуцца якраз выключыць выпадкі ўмяшання дзяржаўных судаў у разрашэнне іх спрэчкі [22, с. 105]. Разам з тым, у сённяшняй прававой рэальнасці не існуе альтэрнатыўных механізмаў, якія дазвалялі б вырашаць гэтыя пытанні іншым шляхам і без выкарыстання дзяржаўнай судовай сістэмы.

Такім альтэрнатыўным механізмам магло б паслужыць стварэнне на базе Нью-Ёркскай Канвенцыі ці ў якасці новага міжнародна-прававога інструмента сістэмы перагляду і выканання судовых рашэнняў, падобнай да той, што існуе ў рамках Міжнароднага цэнтра па разглядзе інвестыцыйных спрэчак.

З пункту гледжання нагляду за якасцю правасуддзя гэта азначала б стварэнне адзінага апеляцыйнага органа, які правяраў бы арбітражныя рашэнні на наяўнасць падставаў для іх адмены ў адпаведнасці з Нью-Ёркскай Канвенцыяй.

Хаця стварэнне арбітражнай апеляцыйнай інстанцыі было б ідэальным рашэннем, якое дазваляе дэлакалізаванаму арбітражу існаваць у чыстым выглядзе, яно пакідае шмат адкрытых пытанняў.

Па-першае, арбітражны працэс адбываецца ў адпаведнасці з рознымі інстытуцыйнымі і складзенымі бакамі ўласнаруч працэсуальнымі правіламі. Пошук дастатковай колькасці экспертаў, якія былі б у стане якасна ацэньваць арбітражныя рашэнні і працэсы на адпаведнасць усім гэтым правілам, было б надзвычай цяжкай задачай [161, с. 8]. Насупраць, стварэнне асобнай апеляцыйнай палаты для кожнай арбітражнай установы вымагала б непрапарцыянальна шмат часу і грошай [99, с. 5]. Няясна, як такая актыўная дзейнасць будзе фінансавацца і хто будзе кантраляваць стварэнне такіх апеляцыйных палат.

Існуюць праблемы і з прызначэннем спецыялістаў. Хто будзе іх прызначаць і як яны будуць адбірацца? Ці будуць бакі выбіраць іх, як яны выбіраюць арбітраў, або яны будуць прызначаныя без уліку выбару бакоў? На сённяшні дзень нават прыхільнікі тэорыі дэлакалізацыі не ў стане падаць адказы на гэтыя пытанні [99, с. 7; 139, с. 30].

З пункту гледжання прызнання і прымусовага выканання рашэнняў гэта вымагала б прыняцця палажэння, аналагічнага таму, што сёння змяшчаецца ў Канвенцыі аб разрашэнні інвестыцыйных спрэчак паміж дзяржавамі і асобамі з іншых дзяржаў (г. Вашынгтон, 1965 год), якое забяспечвала б «аўтаматычнае» выкананне арбітражных рашэнняў без магчымасці для дзяржаўных судовоў ажыццяўляць праверку такіх рашэнняў, у тым ліку на адпаведнасць нацыянальнаму *ordre public* [36].

У сувязі з гэтым асабліва востра паўстае неабходнасць атрымання згоды вялікай колькасці дзяржаў на стварэнне падобнага механізму. Беручы пад увагу тое, што на сённяшні дзень існуе і адносна паспяховая функцыянуе сістэма міжнароднага камерцыйнага арбітражу, заснаваная на цалкам іншай логіцы, складана ўявіць, каб незалежныя дзяржавы дабраахвотна адмовіліся б ад сваіх існых паўнамоцтваў ад нагляду за арбітражным працэсам і зрабілі б выбар на карысць дэлакалізаванай сістэмы [157, с. 499-500].

Разам з тым, можна сцвярджаць, што дэлаказіцыя ў субтыльным

праяўленні ўпісаная ў нацыянальнае арбітражнае заканадаўства розных дзяржаў. Гэта выяўляецца ў першую чаргу ў абмежаванні паўнамоцтваў дзяржаўных судов у наглядзе за арбітражным працэсам.

Так, напрыклад, артыкул 247 Гаспадарчага працэсуальнага кодэксу Рэспублікі Беларусь прама забараняе судам пераглядаць арбітражныя рашэнні па сутнасці справы [8]. Аналагічнае палажэнне змяшчае артыкул 531 Кодэксу цывільнага судаводства Рэспублікі Беларусь, прыняцце якога чакаецца ў Рэспубліцы Беларусь у 2022 годзе [7].

Акрамя таго, у адпаведнасці з артыкулам 17 Закона аб МАС, у выпадках, калі бакі не здолелі ці не пажадалі прызначыць арбітра самастойна, прызначэнне маюць ажыццявіць не дзяржаўныя суды, а старшыня арбітражнай інстытуцыі або – у выпадку арбітражу *ad hoc* – старшыня Беларускай гандлёва-прамысловай палаты [1].

Адпаведна, удзел дзяржаўных судов у арбітражным працэсе зведзены да неабходнага мінімуму, што дазваляе адначасова казаць пра фактычную рэалізацыю прынцыпаў дэлакалізацыі ў нацыянальным заканадаўстве і забяспечваць магчымасць прымусовага выканання арбітражных рашэнняў амаль па ўсім свеце (карыстаючыся механізмамі Нью-Ёрскай Канвенцыі).

Такім чынам, наяўнасць абсалютна дэлакалізаванай сістэмы арбітражу, цалкам свабоднай ад любых абмежаванняў нацыянальнага заканадаўства, добра выглядае на паперы, але не мае практычнага значэння. На дадзеным этапе не існуе юрыдычнага падмурку для стварэння такой сістэмы, роўна як і перадумоваў для стварэння такога падмурку.

Аўтар мяркуе, што імкненні міжнароднай арбітражнай супольнасці, у тым ліку прыхільнікаў тэорыі дэлакалізацыі, варта накіраваць у першую чаргу на імплементацыю і развіццё каштоўнасцяў і прынцыпаў дэлакалізацыі ў існых нацыянальных прававых сістэмах. Гэта дазволіць карыстацца асноўнымі перавагамі дэлакалізаванага арбітражу без неабходнасці цалкам перабудоўваць існуючую міжнародна-прававую архітэктuru міжнароднага камерцынага арбітражу.

Падсумоўваючы вышэйвыкладзенае, вызначэнне права, прымяняльнага да арбітражнага працэсу, непасрэдна звязана з вызначэннем прыроды арбітражнага разбіральніцтва.

Сувязь арбітражнага працэсу з правам месца арбітражнага разбіральніцтва прыводзіць да таго, што дзяржава месца арбітражу рэалізуе свой суверэнітэт шляхам рэгулявання і нагляду за арбітражнымі працэсамі, якія адбываюцца на яе тэрыторыі. Пры гэтым фактычна абмежаванае выкарыстанне гэтага суверэнітэту і наданне бакам паўнамоцтваў па стварэнні сваіх уласных правілаў, якія не парушаюць працэсуальных стандартаў і не ствараюць рызыкі вынясення заганнага з пункту гледжання справядлівасці і права рашэння, па сутнасці дазваляе бакам у значнай ступені самім вызначаць «права»,

прымяняльнае да працэсу разрашэння іх спрэчкі.

Такім чынам, спалучэнне прывязкі арбітражнага працэсу да прававой сістэмы *locus arbitri* з вельмі высокай ступенню аўтаноміі бакоў па адыходзе ад прадпісанняў гэтай прававой сістэмы адлюстроўваю падвойную, дамоўна-юрысдыкцыйную прыроду арбітражу і ўбірае ў сябе асобныя рысы як тэрытарыяльнага, так і дэлакалізаванага арбітражнага працэсу.

ГЛАВА 2

ВЫЗНАЧЭННЕ ПРАВА, ПРЫМЯНЯЛЬНАГА ДА АРБІТРАЖНАГА ПАГАДНЕННЯ

«Мэта права – не адмяняць і абмяжоўваць, а захоўваць і пашыраць свабоду».

Джон Лок, Другі трактат аб кіраванні

Паколькі, як адзначалася вышэй, працэсуальныя аспекты разбіральніцтва ў агульным выглядзе можна апісаць як тыя, што маюць уплыў на працэдру разрашэння спрэчкі, але не на яе матэрыяльны зыход, яшчэ адным значным элементам прымяняльнага працэсуальнага права ў міжнародным камерцыйным арбітражы з'яўляецца права, прымяняльнае да арбітражнага пагаднення.

Як палажэнне дамоўнай прыроды, арбітражнае пагадненне прадстаўляе сабой неабходную перадумову для ўступу у арбітражнае разбіральніцтва шляхам прадастаўлення згоды бакоў на канчатковае вырашэнне спрэчкі арбітражным судом.

Пры гэтым вызначэнне права, прымяняльнага да арбітражнай агаворкі, з'яўляецца адной з асноўных нешматлікіх праблем у сферы міжнароднага камерцыйнага арбітражу, для якіх яшчэ не было вырацавана адназначнага і абгрунтаванага рашэння.

2.1. Сфера прымянення і праблемы ў вызначэнні права, прымяняльнага да арбітражнага пагаднення

Дыскусія, звязаная з прымяненнем разнастайных падыходаў да вызначэння права, прымяняльнага да арбітражнага пагаднення, набывае асабліваю актуальнасць у сувязі з тым, што належны выбар такога права аказвае ключавы ўплыў адразу на некалькі прынцыповых момантаў, звязаных з выкананнем арбітражнага пагаднення як такога.

Па-першае, палажэнні права, прымяняльнага да арбітражнага пагаднення, вызначаюць, ці з'яўляецца арбітражнае пагадненне ўвогуле дзейным і, адпаведна, ці мае яно абавязковы характар для бакоў [42, с. 16].

Крытэры дзейнасці арбітражнага пагаднення можна фармальна падзяліць на дзве групы: крытэры фармальнай дзейнасці і крытэры матэрыяльнай дзейнасці [17, с. 317].

Крытэры фармальнай дзейнасці ў дачыненні да арбітражнага пагаднення па сутнасці абмяжоўваюцца патрабаваннем да заключэння пагаднення ў пісьмовай форме [83, с. 19]. Гэтае патрабаванне замацавана як у Нью-Ёркскай

Канвенцыі, так і ў Мадэльным законе ЮНСІТРАЛ аб міжнародным камерцыйным арбітражы [148; 149].

Падобныя палажэнні адлюстроўваюцца ў нацыянальным арбітражным заканадаўстве большасці краін свету. Так, Закон аб МАС прадпісвае, што *«арбітражнае пагадненне заключаецца ў пісьмовай форме; яно лічыцца заключаным, калі змяшчаецца ў дакуменце, падпісаным бакамі, ці заключана шляхам абмену паведамленнямі з выкарыстаннем пошты або любых іншых сродкаў сувязі, якія забяспечваюць пісьмовае фіксаванне выяўлення волі бакоў, у тым ліку накіраванне позвы і адказу на яе, у якіх адзін з бакоў адпаведна прапануе разгледзець справу ў міжнародным арбітражным судзе, а іншы бок не прырэчыць гэтаму»* [1].

У сувязі з патрабаваннем да пісьмовай формы і выбарам права, якое прад'яўляе гэтае патрабаванне, найбольш часта ўзнікае пытанне пра тое, ці з'яўляецца належным чынам заключаным арбітражнае пагадненне, заключанае пры дапамозе абмену электроннымі паведамленнямі, якія не ўтрымліваюць подпісаў бакоў і не даюць магчымасці аўтэнтычна пацвердзіць іх аўтара [47].

Напрыклад, швейцарскія суды прытрымліваюцца шырокага тлумачэння тэрміну «пісьмовая форма» і звяртаюць увагу на тое, што адпаведныя патрабаванні павінны ацэньвацца не ізалявана, а ў рамках усёй сістэмы міжнароднага арбітражнага права [138].

Шырока дадзенае патрабаванне разглядаюць і суды Злучаных Штатаў Амерыкі, абапіраючыся ў тым ліку на нацыянальнае права, у прыватнасці Федэральны закон ЗША аб арбітражы [25].

Пры гэтым суды Індыі падыходзяць да фармальнай дзейнасці арбітражнага пагаднення менш ліберальна і часцей за ўсё не вызнаюць просты абмен электроннымі лістамі заключэннем арбітражнага пагаднення ў сэнсе Нью-Ёрскай Канвенцыі [118].

У сувязі з гэтай праблемай Генеральны Сакратар Арганізацыі Аб'яднаных Нацый зазначыў, што *«практыкі неаднаразова адзначалі, што існуе шэраг сітуацый, калі бакі дамовіліся аб разрашэнні спрэчкі ў арбітражы (і гэтаму ёсць пісьмовыя доказы), але адзін з бакоў тым не менш ставіць пад пытанне сапраўднасць пагаднення праз празмерна абмежавальныя патрабаванні да яго формы. З такіх сітуацый можна зрабіць выснову, што азначэнне пісьмовай формы, якое змяшчаецца ў розных міжнародных прававых тэкстах, не адпавядае сучаснай міжнароднай дамоўнай практыцы і шкодзіць прававой пэўнасці і прадказальнасці дамоўных палажэнняў, якія прынятыя у міжнародным гандлі»* [120].

Нягледзячы на гэта, на сучасным этапе развіцця міжнароднага камерцыйнага арбітражу выбар права, прымяняльнага да арбітражнай агаворкі, усё яшчэ можа аказаць вырашальны ўплыў на вырашэнне пытання аб

адпаведнасці арбітражнага пагаднення крытэрам фармальнай дзейнасці, якія існуюць у асобных юрысдыкцыях.

Што датычыцца матэрыяльнай дзейнасці арбітражнага пагаднення, яно залежыць ад большай колькасці чыннікаў і датычыцца зместу самога пагаднення, то бок сутнасці пагаднення бакоў на арбітражнае разбіральніцтва.

Так, у агульным разуменні арбітражнае пагадненне павінна змяшчаць усе ўмовы *sine qua non*, то быць, усе абавязковыя ўмовы, без якіх такое пагадненне не будзе лічыцца заключаным, і не павінна супярэчыць імператыўным нормам прымяняльнага да яго права [22, с. 462].

Змест матэрыяльных патрабаванняў да арбітражнага пагаднення можа таксама кардынальна адрознівацца ў залежнасці ад юрысдыкцыі.

Пры гэтым у якасці агульных абавязковых умоў для матэрыяльнай дзейнасці арбітражнага пагаднення можна вызначыць дакладнае выяўленне волі бакоў на разрашэнне спрэчкі шляхам арбітражу і ўказанне на прадмет арбітражнага пагаднення, гэта значыць, на кола спрэчак паміж бакамі, якія перадаюцца на вырашэнне ў арбітраж [154]. Гэтыя два чыннікі з'яўляюцца амаль што ўніверсальнымі, бо па сутнасці складаюць саму сутнасць арбітражнага пагаднення, а адсутнасць адной з дадзеных умоў непазбежна прывядзе да нядзейнасці арбітражнага пагаднення, пазбавіць яго базавага сэнсу [76, с. 1039].

Што датычыцца спецыфічных забарон у дачыненні да арбітражнага пагаднення, якія можа змяшчаць прымяняльнае нацыянальнае права, іх набор таксама не з'яўляецца аднастайным і моцна залежыць ад выбару канкрэтнай юрысдыкцыі.

Пры гэтым такія забароны можна ўмоўна падзяліць на забароны, якія датычацца любых дамоў, і забароны, якія датычацца толькі арбітражных пагадненняў.

Да першай катэгорыі належаць падставы для несапраўднасці дамоўнага палажэння, якія звязаныя ў першую чаргу з недахопамі волі бакоў; напрыклад, адсутнасць пэўнасці ў выяўленні волі на перадачу спрэчак на арбітражнае разбіральніцтва, прымус аднаго з бакоў да заключэння арбітражнага пагаднення і г.д. [68].

Другая катэгорыя ўключае забароны, якія звязаны непасрэдна са спецыфікай правядзення арбітражных разбіральніцтваў; напрыклад, забарона на перадачу ў арбітраж асобнай катэгорыі спрэчак або забарона на заключэнне асобнай катэгорыі арбітражных агаворак [13, с. 193-194].

Так, па праве Рэспублікі Беларусь на разрашэнне ў арбітраж не могуць перадавацца спрэчкі, якія не маюць цывільна-прававой прыроды [1]. Таксама ў шматлікіх юрысдыкцыях узнікаюць пытанні пра магчымасць перадачы ў арбітраж спрэчак, адзін з бакоў па якім знаходзіцца ў стане банкруцтва [97, с. 52].

У некаторых краінах нацыянальнае права забараняе заключэнне

арбітражных пагадненняў, якія вызначаюцца пэўнай структурай. Так, напрыклад, працэсуальнае права Польшчы забараняе заключэнне гібрыдных, або камбінаваных, арбітражных агаворак, то быць, такіх арбітражных агаворак, якія даюць пазоўніку магчымасць выбару паміж падачай пазвы ў арбітраж і падачай пазвы ў дзяржаўны суд [82].

Аналагічныя па сваім змесце палажэнні можна знайсці таксама ў правілах цывільнага судаводства Мексікі, якія рэгулююць пытанні міжнароднага камерцыйнага арбітражу [30].

Яшчэ адным важным аспектам, уплыў на які можа аказваць права, прымяняльнае да арбітражнай агаворкі, з'яўляецца магчымасць прыцягнення да ўдзелу ў арбітражным працэсе трэціх асоб.

У кантэксце агульнага ўскладнення структуры міжнародных камерцыйных адносін арбітражнае разбіральніцтва ў апошні час нярэдка губляе двухбаковы характар і патрабую ўдзелу большай колькасці бакоў у арбітражным працэсе [128, с. 341]. Працэсуальныя пытанні, якія ўзнікаюць у сувязі з прыцягненнем трэціх асоб да арбітражнага разбіральніцтва, у вялікай ступені таксама рэгулююцца правам, прымяняльным да арбітражнай агаворкі [24, с. 544].

Да такіх пытанняў належаць, у прыватнасці, выражэнне згоды на ўдзел у арбітражным разбіральніцтве трэціх асоб, магчымасць аб'яднання некалькіх арбітражных разбіральніцтваў у адно, абавязальны характар арбітражнага пагаднення для асоб, якія не з'яўляюцца яго бакамі, і г.д. [128, с. 343]. Паколькі ўсе дадзеныя пытанні прадстаўляюць высокі ўзровень тэарэтычнай складасці і не з'яўляюцца прадметам аналізу ў дадзеным даследаванні, аўтар не прыводзіць падрабязнага аналізу прымянення палажэнняў нацыянальнага права ў дачыненні да кожнага з іх.

Такім чынам, відавочна, што вызначэнне права, прымяняльнага да арбітражнай агаворкі, аказвае значны ўплыў на ход арбітражнага разбіральніцтва. У вялікай колькасці выпадкаў выбар на карысць прымянення таго ці іншага нацыянальнага права да арбітражнага пагаднення можа стаць вырашальным для магчымасці яго выканання ў цэлым.

Адпаведна, разважанні пра падыходы да вызначэння права, прымяняльнага да арбітражнага пагаднення, маюць не толькі тэарэтычны, але і прыкладны характар, і могуць стаць непасрэдным прадметам спрэчкі на этапе вызначэння юрысдыкцыі састава арбітражу ці прызнання і прывядзення ў выкананне (або адмены) арбітражнага рашэння.

Разам з тым, хоць звычайна бакі ўключаюць у дамову агаворку аб прымяняльным праве (матэрыяльным праве, прымяняльным да зместу дамовы), у большасці выпадкаў яны не вызначаюць матэрыяльнае права, якое мае прымяняцца да самога арбітражнага пагаднення [9]. Нягледзячы на тое, што раней лічылася, што падобны ўзровень канкрэтызацыі не з'яўляецца

неабходным, практыка апошніх гадоў дэманструе зваротнае.

Як адзначалася вышэй, у сусветнай практыцы пакуль што адсутнічае кансэнсус наконт таго, як належным чынам вызначыць права, прымяняльнае да арбітражнага пагаднення, у выпадках, калі бакі не ўзгаднілі такое прымяняльнае права самастойна.

Такога кшталту нявызначанасць абумоўлена двума галоўнымі чыннікамі: аддзялімасцю арбітражнага пагаднення ад асноўнага матэрыяльна-прававога пагаднення і дуалістычнай прававой прыродай арбітражнага пагаднення.

Так, дыскусія, пра якую ідзе размова ў дадзенай главе, увогуле не ўзнікала б, калі б арбітражнае пагадненне разглядалася б такім жа чынам, як і ўсе іншыя палажэнні дамовы, гэта значыць, як частка асноўнай дамовы.

Аднак дактрына аддзялімасці, або аўтаноміі, арбітражнага пагаднення з'яўляецца адным з канцэптуальных нарожных камянёў міжнароднага арбітражу [19, с. 85]. Сутнасць гэтай дакрыны заключаецца ў тым, што арбітражнае пагадненне разглядаецца як пагадненне асобнае ад асноўнай дамовы, часткай якой яно фактычна з'яўляецца [22, с. 47; 105, с. 313]. Адпаведна, арбітражнае пагадненне не губляе сваёй юрыдычнай сілы ў выпадку спынення, парушэння ці несапраўднасці асноўнай дамовы.

Такім чынам, аддзялімасць гарантуе, што нават калі адзін з бакоў сцвярджае, што ўсе абавязкі па дамове спынілі сваё існаванне, гэтая дамова не будзе лічыцца знішчанай для ўсіх мэтаў. Замест гэтага, яна захоўвае сваю дзейнасць у ступені неабходнай для вымярэння патрабаванняў, якія вынікаюць з парушэння дамовы, а арбітражнае пагадненне застаецца ў сіле для вызначэння спосабу запатрабавання і рэалізацыі такіх патрабаванняў.

Іншы падыход да аналізу гэтага пытання заключаецца ў тым, што на самой справе існуе дзве асобныя дамовы: першасная, або асноўная, дамова датычыцца камерцыйных абавязкаў бакоў, а другасная дамова ўтрымлівае абавязак вырашаць любыя спрэчкі, якія ўзнікаюць у працэсе камерцыйных адносін, шляхам арбітражнага разбіральніцтва [58, с. 370]. Гэтая другасная дамова можа ніколі не быць ўжытай і прыведзенай у выкананне, але калі гэта адбываецца, то такая дамова становіцца падставай для прызначэння саставу арбітражу і для арбітражнага вырашэння любой спрэчкі, якая вынікае з асноўнай дамовы.

Дактрына аддзялімасці знаходзіць свае адлюстраванне хіба што ва ўсіх рэгламентах буйных міжнародных арбітражных інстытутаў. Так, Арбітражны рэгламент ЮНСІТРАЛ у кантэксце пярэчання юрысдыкцыі саставу арбітражу вызначае, што *«арбітражная агаворка, якая з'яўляецца часткай дамовы і прадугледжвае арбітраж на [гэтым] рэгламенце, павінна разглядацца як пагадненне, незалежнае ад іншых палажэнняў дамовы»* [147].

Падобным жа чынам рэгламент Лонданскага міжнароднага арбітражнага суда прадугледжвае, што *«арбітражная агаворка, якая з'яўляецца ці павінна*

была з 'яўляцца часткай іншага пагаднення, павінна разглядацца як арбітражнае пагадненне, незалежнае ад гэтага іншага пагаднення» [85].

Аналагічныя нормы звычайна ўключаюцца і ў нацыянальныя нарматыўныя прававыя акты ў галіне міжнароднага арбітражу.

Так, Мадэльны закон ЮНСІТРАЛ устанаўлівае: *«Састаў арбітражу можа прымаць рашэнне аб сваёй юрысдыкцыі, у тым ліку па любым прэрэчанням адносна існавання або сапраўднасці арбітражнага пагаднення. З гэтай мэтай арбітражная агаворка, якая з 'яўляецца часткай дамовы, павінна разглядацца як пагадненне, незалежнае ад іншых умоў дамовы. Рашэнне састава арбітражу аб несапраўднасці дамовы не цягне за сабой ipso jure несапраўднасць арбітражнай агаворкі» [148].*

Амаль даслоўна палажэнне мадэльнага закона ЮНСІТРАЛ дублюецца і ў нацыянальным праве Рэспублікі Беларусь, а менавіта ў артыкуле 22 Закона аб МАС [1].

Увогуле, варта адзначыць, што ўсё большая колькасць краін прытрымліваецца пазітыўнага стаўлення да гэтай канцэпцыі і робіць аддзялімасць арбітражнай агаворкі часткай заканадаўства аб арбітражы [87, с. 35]. Колькасць дзяржаў, у якіх дадзеная дактрына яшчэ не ўключана ў дзейнае арбітражнае заканадаўства, няўхільна памяншаецца.

У сувязі з тэорыяй аддзялімасці арбітражнай агаворкі непазбежна ўзнікае і пытанне пра тое, ці з'яўляецца такая аддзялімасць абсалютнай, ці распаўсюджваецца аддзялімасць, напрыклад, на падпарадкаванне дамовы пэўнаму нацыянальнаму праву паводле волі бакоў.

Некаторыя аўтары прытрымліваюцца меркавання, што дактрына аддзялімасці набывае значэнне і прымяняецца толькі ў тых выпадках, калі пад пытанне ставіцца дзейнасць або існаванне арбітражнага пагаднення [115, с. 104].

У аснове такога падыходу, які крытычна ацэньвае любое больш шырокае вытлумачэнне тэорыі аддзялімасці, ляжыць сцверджанне аб тым, што мэтай існавання тэорыі аддзялімасці з'яўляецца менавіта абарона арбітражнай агаворкі ад паўтарэння лёсу асноўнай дамовы, прызнанай нядзейнай або незаклучанай. Такім чынам, адсутнічае прычына аддзяляць арбітражную агаворку ад асноўнай дамовы ў выпадках, калі яе дзейнасць і існаванне не аспрэчваюцца.

Пры гэтым такі падыход не знаходзіць шырокай падтрымкі. На думку аўтара, сучасная практыка і дактрынальныя даследаванні безальтэрнатыўна дэманструюць, што дактрына аддзялімасці набыла значэнне больш шырокае за абарону арбітражнага пагаднення і аказвае непасрэдны ўплыў на вызначэнне матэрыяльнага права, прымяняльнага да арбітражнай агаворкі.

Таксама, як і ў апісаным у главе 1 выпадку з вызначэннем права, прымяняльнага да арбітражнага працэсу, для вызначэння права, прымяняльнага да арбітражнага пагаднення, вялікую значнасць мае выбар на карысць таго ці

іншага разумення арбітражу як прававой з’явы.

Прырода арбітражнага пагаднення ўжо доўгі час з’яўляецца прадметам шматлікіх навуковых дыскусій.

Першай значнай нагодай для такіх дыскусій стала вынесенае амаль 120 гадоў таму судовае рашэнне па справе *Маркізы Санта Крысціны і інш. супраць Прынцэсы дэль Драга і інш.*, якую разгледзеў апеляцыйны суд Парыжа. У рашэнні суд адзначыў, што арбітражнае рашэнне па сваёй сутнасці часткова з’яўляецца пагадненнем бакоў, а часткова – судовым рашэннем [91, с. 177].

Гэтае сцверджанне дало пачатак дзвюм апісаным вышэй і найбольш распаўсюджаным тэорыям аб прыродзе арбітражнага пагаднення і арбітражнага разбіральніцтва ў цэлым: дамоўнай (якая дае падставы прымяняць да арбітражнага пагаднення права, прымяняльнае да асноўнай дамовы) і юрысдыкцыйнай (якая дае падставы прымяняць да арбітражнага пагаднення права месца арбітражу).

Змест дадзеных тэорый і асаблівасці іх уплыву на вызначэнне права, прымяняльнага да арбітражнага пагаднення, больш падрабязна апісаны ў раздзелах 2.2 і 2.3 ніжэй.

Варта адзначыць, што аўтарытэтныя вучоныя-працэсуалісты прытрымліваюцца як дамоўнай, так і юрысдыкцыйнай тэорый, і на сённяшні дзень у міжнароднай арбітражнай супольнасці адсутнічае еднасць па гэтым пытанні [32, с. 529; 56, с. 783; 94, с. 244].

Такім чынам, пытанне належнага вызначэння права, прымяняльнага да арбітражнай агаворкі, мае глыбокі тэарэтычны падмурак. Няпэўная дуалістычная прававая прырода арбітражнага пагаднення ў сукупнасці з дактрынай аддзялімасці арбітражнай агаворкі ствараюць шэраг практычных пытанняў, звязаных з прымяненнем рознага права да асноўнай дамовы і да арбітражнага пагаднення.

Як вынікае з выкладзенага вышэй, у выпадку адсутнасці паміж бакамі пагаднення адносна матэрыяльнага права, прымяняльнага да арбітражнай агаворкі, арбітры або суддзі па сутнасці аказваюцца перад выбарам паміж прымяненнем права, прымяняльнага да асноўнай дамовы, і прымяненнем права, прымяняльнага да арбітражнага разбіральніцтва.

2.2. Прымяненне права месца арбітражу

Калі ў арбітражнай агаворцы пазначана месца правядзення арбітражу і, на думку некаторых каментатараў, нават калі выбар месца арбітражу дэлегаваны трэцяй асобе, існуюць даволі пераканаўчыя аргументы для таго, каб сцвярджаць, што да арбітражнага пагаднення мусіць прымяняцца права месца арбітражу [108, с. 663].

Так, артыкул V(1)(a) Нью-Ёрскай Канвенцыі (якая, безумоўна, з’яўляецца

найбольш аўтарытэтнай прававой крыніцай у дадзенай галіне) ўтрымлівае адносна зразумелую калізійную норму для вызначэння належнага права, прымяняльнага да арбітражнага пагаднення. Артыкул V(1)(a) прадугледжвае, што ў прызнанні і выкананні арбітражнага рашэння можа быць адмоўлена, калі арбітражнае пагадненне *«не ёсць дзейным у адпаведнасці з правам, якому бакі яго падпарадкавалі, або, пры адсутнасці такіх указанняў, у адпаведнасці з правам краіны, дзе такое рашэнне было вынесена»* [149].

Адпаведна, арбітражнае пагадненне павінна рэгулявацца правам, якое бакі прама або імпліцытна абралі, а ў іншым выпадку – правам месца арбітражу. Даследчыкі звычайна сыходзяць з таго, што норма артыкула V(1)(a) павінна прымяняцца на працягу ўсяго жыццёвага цыклу арбітражу – гэта значыць, не толькі на этапе пасля вынясення рашэння, але таксама ў час да стварэння саставу арбітражу і падчас разгляду ім спрэчкі [26, с. 203].

З гэтага можна зрабіць выснову, што Нью-Ёркская Канвенцыя сыходзіць з таго, што арбітражнае пагадненне ў першую чаргу мае працэсуальны характар і найбольш звязана з месцам арбітражнага разбіральніцтва.

Такім жа чынам і юрысдыкцыйная тэорыя прыроды арбітражу (і арбітражнага пагаднення) надае большае значэнне паўнамоцтвам дзяржавы месца арбітражу па наглядзе за арбітражным разбіральніцтвам. Хоць юрысдыкцыйная тэорыя не аспрэчвае як такую ідэю пра тое, што арбітражнае пагадненне з’яўляецца асноўнай перадумовай існавання арбітражнага разбіральніцтва, яна сыходзіць з таго, што сапраўднасць арбітражнага пагаднення і працэдура арбітражнага разбіральніцтва рэгулююцца нацыянальным правам дзяржавы месца арбітражу або дзяржавы, дзе запытваецца прымусовае прызнанне і прывядзенне ў выкананне арбітражнага рашэння [160, с. 27].

З падобнага падыходу вынікае, што арбітражнае пагадненне найбольш шчыльна звязана з прававой сістэмай дзяржавы месца арбітражу. Адпаведна, калі бакі абіраюць месца правядзення арбітражнага разбіральніцтва і ўключаюць адпаведнае палажэнне ў арбітражную агаворку, яны ўсведамляюць высокую ступень уплыву такога выбару на арбітражнае разбіральніцтва і маюць на мэце цалкам падпарадкаваць арбітражную агаворку правапарадку месца арбітражу [115, с. 111].

Такі ж падыход падтрымлівае і судовая практыка ў шматлікіх юрысдыкцыях. Асаблівай увагі ў гэтым кантэксце заслугоўвае справа *Суламерыка*, рашэнне па якой англійскі апеяцыйны суд вынес у 2012 годзе [134].

Дадзеная справа ўзнікла з праекта па будаўніцтве гідраэлектраплаціны Жыраў ў Бразіліі. Спрэчка паміж бразільскімі страхавальнікамі і кансорцыумам бразільскіх будаўнічых кампаній паўстала ў сувязі з пакрыццём істотнай шкоды,

нанесенай падчас пратэсту рабочых.

Адпаведная дамова ўтрымлівала палажэнні аб тым, што яна павінна кіравацца выключна правам Бразіліі, і пралугледжвала пагадненне аб выключнай юрысдыкцыі бразільскіх судаў. У той жа час дамова змяшчала палажэнні, якія прадугледжвалі медыяцыю і, калі яна аказалася непаспяховай, арбітраж спрэчак у Лондане ў адпаведнасці з правіламі ARIAS (спецыялізаванага брытанскага арбітражнага інстытута, які займаецца страхавымі спрэчкамі).

Страховальнікі сцвярджалі, што спрэчка пра пакрыццё шкоды падлягае арбітражу ў Лондане ў адпаведнасці з правіламі ARIAS, у той час як кансорцыум сцвярджаў, што арбітражнае пагадненне ў дамове не падлягае выкананню супраць кансорцыума ў адпаведнасці з правам Бразіліі, і таму ўсе патрабаванні павінны быць перададзены ў дзяржаўныя суды Бразіліі.

Права, прымяняльнае да арбітражнага пагаднення, мела значэнне для вызначэння таго, ці павінна спрэчка падлягаць арбітражу ў Лондане альбо судоваму разбіральніцтву ў Бразіліі.

Англійскі лорд-суддзя Мур-Бік разгледзеў гісторыю судовай практыкі па гэтым пытанні па шэрагу больш ранніх спраў, якія тычыліся верагоднасці прызнання правам, прымяняльным да арбітражнага пагаднення, права, абранага у іншых частках дамовы. Хаця абсалютная большасць рашэнняў падтрымлівала такі падыход, суддзя звярнуў увагу на тое, што ў апошні час гэтая тэндэнцыя змянілася, і суды пачалі надаваць большую ўвагу праву месца арбітражу.

Па выніках дадзеных назіранняў ён непасрэдна прааналізаваў разглядаемую справу. Спачатку лорд-суддзя Мур-Бік выклаў метадалагічную паслядоўнасць аналізу (тэсту):

- 1) выражаны выбар;
- 2) імпліцытны выбар; і
- 3) найбольш шчыльная і рэальная сувязь.

Кожны з этапаў гэтага аналізу неабходна пачынаць асобна і менавіта ў такім парадку, хаця суддзя прызнаваў, што этап 2 часта аб'ядноўваецца з этапам 3 праз тое, што найбольш шчыльная і рэальная сувязь з арбітражным пагадненнем з'яўляецца чыннікам, які трэба прымаць у разлік пры вызначэнні таго, ці зрабілі бакі імпліцытны выбар [64].

Гэты аналіз стаў класічным тэстам для вызначэння права, прымяняльнага да арбітражнага пагаднення, прымяненне якога выйшла за межы судовай практыкі Англіі і Уэльса [53].

Лорд-суддзя Мур-Бік зыходзіў з таго, што дамоўленасць аб тым, што поліс будзе кіравацца выключна бразільскім правам, з'яўляецца важкім паказчыкам найпроставага выбару бразільскага права таксама як прымяняльнага да арбітражнага пагаднення.

Тым не менш ён таксама адзначыў два важныя чыннікі, якія супярэчаць

такой выснове.

Па-першае, бакі ведалі, што выбар Лондана ў якасці месца арбітражу прывядзе да прымянення англійскага права, у тым ліку Арбітражнага закона 1996 г., да працэдуры вяздзення арбітражнага працэсу. Гэта дазваляе меркаваць, што бакі мелі на мэце прымяніць англійскае права да усіх аспектаў арбітражнага пагаднення, у тым ліку да яго дзейнасці і выканання.

Па-другое, суддзя прааналізаваў, якая сістэма права мае найбольш шчыльную і рэальную сувязь з арбітражным пагадненнем, і прыйшоў да высновы, што такой сістэмай з'яўляецца права Англіі і Уэльса. Нягледзячы на тое, што асноўная дамова мела глыбокія і відавочныя камерцыйныя сувязі з Бразіліяй, арбітражнае пагадненне рэгулюе выключна працэдуру разрашэння спрэчак, якая найбольш шчыльна звязана з прававой сістэмай месца арбітражу.

Такім чынам, справа Суламерыка стала знакавай у развіцці пытання аб вызначэнні права, прымяняльнага да арбітражнай агаворкі.

Яшчэ адным значным аргументам на карысць выбару права месца арбітражу ў якасці прымяняльнага да арбітражнага пагаднення з'яўляецца сцверджанне пра тое, што арбітражнае пагадненне найбольш шчыльна звязана менавіта з гэтай прававой сістэмай.

Так, з улікам таго, што выбар бакамі прававога *locus arbitri* не заўжды азначае правядзення слуханняў у тым жа месцы (як больш падрабязна апісана вышэй), некаторыя даследчыкі мяркуюць, што выбар месца арбітражу па сутнасці з'яўляецца і выбарам права, прымяняльнага да арбітражнага пагаднення, таму што выбар месца арбітражу проста не можа мець іншага значэння [111, с. 221].

Акрамя гэтага, у сітуацыях, калі бакі абіраюць нэўтральны *forum* у трэцяй краіне для разгляду сваіх спрэчак, лагічна сыходзіць з таго, што яны таксама лічаць неабходным прымяняць да арбітражнага пагаднення права той дзяржавы, дзе такі нэўтральны *forum* знаходзіцца [54, с. 96]. Шляхам такога выбару бакі дадаткова «абараняюць» сваё працэсуальнае пагадненне аб парадку разрашэння спрэчак.

Больш за тое, прымяняючы зваротную логіку, пры заключэнні арбітражнага пагаднення бакі жадаюць забяспечыць дзейнасць гэтага пагаднення менавіта у месцы арбітражу (і ў юрысдыкцыях, дзе будзе запытвацца прымусовае выкананне арбітражнага рашэння), а не ў той дзяржаве, матэрыяльнаму праву якой падпарадкавана асноўная дамова [63, с. 35]. Для арбітражнага пагаднення па сутнасці ўвогуле неістотна, якім правам кіруецца асноўныя праваадносіны бакоў (ці спрэчкі ўвогуле маюць разглядацца *ex aequo et bono*).

Такім чынам, прымяненне *lex loci arbitri* ў якасці права, прымяняльнага да арбітражнага пагаднення, заснавана на працэсуальнай (юрисдыкцыйнай)

прыродзе арбітражнага пагаднення як такога і падкрэслівае яго адасобленасць ад матэрыяльна-прававога пагаднення бакоў.

2.3. Прымяненне права, прымяняльнага да асноўнай дамовы

Паколькі арбітражная агаворка на першы погляд з'яўляецца проста адным з мноства пунктаў дамовы, можа падацца відавочным, што права, абранае бакамі для прымянення да асноўнай дамовы як адзінага дакумента, будзе таксама прымяняцца і да арбітражнай агаворкі.

Такі падыход, верагодна, з'яўляецца актуальным для тых выпадках, калі бакі прама абралі прымяняльнае права у асноўнай дамоў. Пры такіх абставінах шэраг даследчыкаў лічыць, што дакладнае вызначэнне бакамі прымяняльнага права распаўсюджваецца таксама і на асобнае арбітражнае пагадненне. Логіка заключаецца ў тым, што пры заключэнні дамовы бізнесоўцы (якія ў большасці выпадкаў не з'яўляюцца экспертамі ў галіне міжнароднага камерцыйнага арбітражу і не бяруць пад увагу асаблівасці аддзялімасці арбітражнага пагаднення) з найбольшай доляй верагоднасці чакаюць, што права, якому яны падпарадкавалі асноўную дамову, будзе распаўсюджвацца і на арбітражную агаворку, якая змяшчаецца ў гэтай дамоў [23, с. 823].

Хаця падобны аргумент губляе сваё значэнне ў выпадку, калі дамова складаецца прафесійнымі юрыстамі-кансультантамі, у агульным выглядзе ён усё роўна з'яўляецца пераканаўчым для большасці камерцыйных праваадносінаў.

Дамоўная тэорыя ў цэлым базуецца на тым, што права арбітраў выслухоўваць пазіцыі бакоў і прымаць рашэнне па іх спрэчцы вынікае з адпаведнага пагаднення бакоў. Такое пагадненне прадугледжвае, што спрэчкі, якія вынікаюць з пэўных праваадносін, выключаюцца з юрысдыкцыі дзяржаўных судов і паводле ўласнай волі бакоў перадаюцца ў арбітраж [5, с. 30; 56, с. 48].

У класічным разуменні дамоўнай тэорыі арбітры не ўсталёўваюць змест прымяняльных норм права, а толькі імкнуцца вызначыць дакладную волю бакоў, каб вырашыць спрэчку на падставе дамоўленасці, з якой вынікаюць адпаведныя праваадносіны [14, с. 256]. Натуральна, у сучасным стане міжнароднага камерцыйнага арбітражу немагчыма адмаўляць наяўнасць у арбітраў паўнамоцтваў па прымяненні адпаведных норм права.

Самой асновай існавання арбітражнага разбіральніцтва з'яўляецца пагадненне бакоў, а не дзеянне прымяняльных норм права. На ўрэгуляванне спрэчкі ў арбітражы не ўплывае сіла права якіх-небудзь дзяржаў, у абгрунтаванні абавязковага характара арбітражнага пагаднення пануе канцэпцыя *pacta sunt servanda*, якая абавязвае бакі выконваць арбітражнае пагадненне, заключаенае паміж імі без уплыву дзяржавы [19, с. 346].

Ніводны закон не абавязвае бакі заключаць арбітражнае пагадненне, як і

не дає одному з бакоў права навязаць яго іншаму. Калі арбітражнае пагадненне ўваходзіць у асноўную дамову, то бакі добраахвотна адмаўляюцца ад нададзеных ім заканадаўствам працэсуальных правоў на распачынанне судовага разбіральніцтва на карысць арбітражу праз наяўнасць у апошняга рыс, якія яны лічаць для сябе спрыяльнымі [105, с. 310].

Больш за тое, некаторыя навукоўцы зазначаюць, што *«нацыянальныя арбітражныя законы толькі запаўняюць лакуны ў пагадненні бакоў адносна арбітражнага разбіральніцтва і прапануюць пэўныя нормы, каб рэгуляваць сам ход арбітражнага працэсу»* [74, с. 233].

Што датычыцца выбару прымяняльнага права, у рамках дамоўнай тэорыі бакам прапануецца неабмежаваная дыскрэцыя па выбары матэрыяльнага права, прымяняльнага да арбітражнага пагаднення, і працэсуальнага права, якое мае рэгуляваць ход арбітражнага працэсу. У тых выпадках, калі прамы выбар матэрыяльнага права, прымяняльнага да арбітражнага пагаднення, адсутнічае, у кантэксце разважанняў пра субсідыярную ролю працэсуальнага права адпаведнай краіны прыхільныкі дамоўнай тэорыі схіляюцца да таго, што, абіраючы матэрыяльнае права, прымяняльнае да асноўнага пагаднення, бакі імпліцытна выяўляюць сваю волю на прымяненне таго ж права і да арбітражнага пагаднення, бо яно мае такую ж прававую прыроду [22, с. 759].

Гэтыя разважанні маюць значнае практычнае значэнне, улічваючы, што бакі практычна ніколі асобна не вызначаюць права, якое прымяняецца да іх арбітражнага пагаднення. Звычайна міжнародныя камерцыйныя кантракты ўтрымліваюць толькі агульныя палажэнні аб выбары прымяняльнага права без асобнай спасылкі на арбітражныя пагадненні, звязаныя з гэтымі кантрактамі [20, с. 71].

Змест калізійных норм, якія абгрунтоўваюць прымяненне права, абранага бакамі для прымянення да асноўнай дамовы, да арбітражнага пагаднення быў асабліва шырока распрацаваны судамі Англіі і Уэльса.

Так, у справе *Сонатрач супраць Ферэлл* англійскі апеляцыйны суд па іроніі лёсу прыйшоў да цалкам безапеляцыйнай высновы: *«Калі асноўная дамова утрымлівае відавочны выбар права, а арбітражнае пагадненне не ўтрымлівае асобнага відавочнага выбару права, апошняе пагадненне звычайна рэгулюецца правам, відавочна абраным для рэгулявання асноўнай дамовы»* [132].

Падобны падыход быў адаптаваны ў шэрагу іншых юрысдыкцый агульнага права, у тым ліку ў Аўстраліі, Індыі і ЗША, а таксама знайшоў сваё адлюстраванне ў значнай частцы арбітражных разбіральніцтваў, у якіх ўжываліся як нормы агульнага, так і нормы цывільнага права [12, с. 469, 485]. Як адзначыў адзін з саставаў арбітражу, скліканых па правілах Міжнароднай гандлёвай палаты, *«разумна і натуральна [...] падпарадкоўваць арбітражную агаворку таму ж самаму праву, што і асноўную дамову»* [12, с. 486].

У той жа час у сувязі з аналізам падобнай судовай практыкі варта адзначыць, што часам суды папросту прэзюмуюць, што выбар права ў асноўнай дамове распаўсюджваецца таксама і на арбітражнае пагадненне, і ніяк не матывуюць свой вывад [119]. Можна зрабіць выснову, што ў такіх справах у бакоў не ўзнікала спрэчкі наконт таго, якое права мусіла прымяняцца да арбітражнага пагаднення, і (або) адсутнасць абгрунтавання выклікана недахопамі культуры напісання судовых пастанаўленняў.

Пры гэтым па сутнасці ацэньваючы падыход па прымяненні права, прымяняльнага да асноўнай дамовы, да арбітражнага пагаднення, можна сцвярджаць, што ён з'яўляецца прынамсі не менш (а, верагодна, і больш) абгрунтаваным за падыход, які прадугледжвае прымяненне права месца арбітражу.

Патрэбна існаванне нейкіх вельмі пераканальных чыннікаў, каб палічыць прымяняльным да асобнага палажэння дамовы права, якое адрозніваецца ад права, абранага самімі бакамі, толькі праз тое, што гэтае асобнае палажэнне з'яўляецца арбітражнай агаворкай. Праф. Лью адзначыў: *«Існуе вельмі істотная прэзумпцыя прымянення да арбітражнага пагаднення права, якое рэгулюе матэрыяльнае пагадненне, што і змяшчае арбітражную агаворку. Гэтага прынцыпу прытрымліваюцца ў многіх выпадках. Гэта нават можна палічыць няўнай дамоўленасцю бакоў адносна права, прымяняльнага да арбітражнай агаворкі»* [87, с. 51].

Такім чынам, прымяненне права, прымяняльнага да асноўнай дамовы, да арбітражнага пагаднення заснавана на разуменні арбітражу як з'явы дамоўнай прыроды і ў першую чаргу грунтуецца на тым, што бакі (звычайна) не імкнуцца падпарадкаваць розныя часткі адной дамовы розным прававым сістэмам.

У выніку суды або арбітры мусяць прымаць рашэнне на карысць права месца арбітражу ці права, прымяняльнага да асноўнай дамовы, у асноўным зыходзячы са свайго ўласнага разумення арбітражу як прававога феномену, а таксама з улікам абставінаў канкрэтнай справы.

Разам з тым, на сённяшні дзень практыка рухаецца ў накірунку стварэння больш дасканалых рашэнняў для гэтай праблемы.

2.4. Вызначэнне прымяняльнага права па прынцыпе валідацыі

Як вынікае з выкладзенага вышэй, і права месца арбітражу, і права, прымяняльнае да асноўнай дамовы, можна абгрунтавана палічыць належным правам, прымяняльным да арбітражнага пагаднення. У сувязі з гэтым паўстае пытанне, як жа забяспечыць пэўнасць і прадказальнасць ў вырашэнні спрэчак аб вызначэнні права, прымяняльнага да арбітражнага пагаднення.

Варта зазначыць, што прыведзеныя падыходы да вызначэння права, прымяняльнага да арбітражнай агаворкі, не з'яўляюцца вычарпальнымі.

Па большай частцы праз незадаволенасць як гістарычнымі стандартамі выбару права, так і сучаснымі крытэрамі найбольш шчыльнай сувязі або прымяненнем транснацыянальных прынцыпаў, як нацыянальныя заканадаўчыя органы і суды, так і саставы арбітражу ўсё часцей ужываюць так званы прынцып валідацыі або дактрыну *in favorem validitatis* [23, с. 830].

Замест прымянення абстрактных прывязак пры выбары сістэмы нацыянальнага права, якая рэгулюе міжнародныя арбітражныя пагадненні, гэты прынцып арыентуецца наўпрост на мэты такіх пагадненняў і прадугледжвае прымяненне права той юрысдыкцыі, якая забяспечвае належнае выкананне арбітражнага пагаднення бакоў (і адпаведна, наступнае прызнанне арбітражнага рашэння) [140, с. 440]. Заяўленая мэта гэтага прынцыпу заключаецца ў рэалізацыі сапраўдных камерцыйных намераў бакоў і стварэнні праарбітражнага падыходу ў адпаведнасці з мэтамі і прынцыпамі міжнароднага камерцыйнага арбітражу, закладзенымі ў Нью-Ёркскай Канвенцыі [162, с. 136].

З аднаго боку, асноўны недахоп традыцыйных падыходаў заключаецца ў тым, што яны механічна выбіраюць права адной юрысдыкцыі на падставе канкрэтнага калізійнага крытэру, і пры гэтым мала ўвагі надаецца мэтам і правамерным камерцыйным чаканням бакоў [22, с. 543].

У рэальных справах рэдка можна весці размову пра тое, што існуюць прынцыповыя пераканаўчыя абставіны для высновы аб тым, што выбар месца арбітражу стварае ці не стварае больш шчыльную сувязь або з'яўляецца ці не з'яўляецца больш істотным паказчыкам намераў бакоў, чым выбар права, якое рэгулюе асноўную дамову.

З іншага боку, асноўная цяжкасць, звязаная з правілам найбольш шчыльнай сувязі заключаецца ў тым, што не існуе дакладных крытэраў для вызначэння таго, якія чыннікі сведчаць аб дастатковай шчыльнасці такой сувязі у кожным асобным выпадку.

Прынцып валідацыі, на думку некаторых навукоўцаў, забяспечвае больш прадказальны і абгрунтаваны падыход да выбару права, прымяняльнага да арбітражнага пагаднення, у большай ступені заснаваны на сапраўдных намерах бакоў і каштоўнасцях Нью-Ёркскай Канвенцыі [140, с. 443]. Права, якое, з пункту гледжання прадпрымальнікаў – бакоў арбітражнага пагаднення – павінна рэгуляваць арбітражнае пагадненне і якое найбольш дакладна адлюстроўвае і найлепшым чынам адпавядае мэтам такога пагаднення, – гэта права юрысдыкцыі, якая забяспечыць дасягненне мэтай бакоў пры заключэнні такога пагаднення [115, с. 118].

У адсутнасці указанняў на іншае галоўнай мэтай бакоў пры заключэнні міжнароднага арбітражнага пагаднення з'яўляецца заключэнне такога пагаднення, якое было б дзейным, падлягала б выкананню і забяспечвала б эфектыўнае нейтральнае ўрэгуляванне міжнародных спрэчак, незалежна ад

розніцы рэгулявання ў нацыянальным праве.

Калі ж бакі падпарадкавалі сваю асноўную дамову праву, якое ў выпадку яго прымянення да арбітражнага пагаднення будзе прызнаваць яго нядзейным, прэзумцыя аддзялімасці дае важкія падставы не прымяняць гэтае права да арбітражнага пагаднення бакоў. Таксама няма падстаў меркаваць, што бакі мелі намер распаўсюдзіць дзеянне права, якое рэгулюе іх асноўную дамову, і на асобнае арбітражнае пагадненне, калі гэта прывядзе да прызнання гэтага пагаднення нядзейным. У гэтым выпадку, паводле прынцыпу валідацыі, да пагаднення бакоў аб арбітражы будзе прымяняцца права месца арбітражу, і наадварот [23, с. 839].

Па тых жа прычынах артыкул V (1) (a) Нью-Ёркскай Канвенцыі цалкам адпавядае прынцыпу валідацыі і нават патрабуе прымянення гэтага прынцыпу [139]. Зыходзячы з таго, што гэты артыкул у цэлым дае бакам магчымасць абраць прымяняльнае права, можна прыйсці да высновы, што бакі звычайна надаюць перавагу прымяненню такога права, якое забяспечвае дзейнасць і выканальнасць арбітражнага пагаднення.

Дадзены прынцып знаходзіць падтрымку таксама ў судовых рашэннях шэрагу краін.

У дачыненні да іншых (не арбітражных) дамоўных палажэнняў англійскія суды прымянялі прынцып валідацыі ўжо больш за 3 стагоддзі таму. Так, у 1628 годзе у трактаце па англійскім праве лорд Эдвард Кок зазначыў існаванне гэтага прынцыпу пад назвай *verba ita sunt intelligenda ut res magis valeat quam pereat* [31, с. 184].

У 2020 годзе прынцып валідацыі ўпершыню быў прама выражаны і прыменены Вярхоўным судом Англіі і Уэльса да арбітражнага пагаднення ў справе Энка супраць Чабб [50].

Логіка суддзяў была заснавана на камерцыйным падыходзе. Прынцып, паводле якога бакі дамовы не маглі разумным чынам зрабіць несапраўдным важны пункт сваёй дамовы, напрыклад, арбітражую агаворку, з'яўляецца адной з формаў мэтанакіраванай інтэрпрэтацыі, якая імкнецца тлумачыць мову дамовы, наколькі гэта магчыма, такім чынам, які надасць дзейнасць намерам бакоў, замест таго, каб пазбавіць прававой моцы гэтыя намеры альбо перакананні, з якіх бакі сыходзілі пры заключэнні дамовы.

Таксама паказальна, што суд выкарыстаў шырокі падыход да прымянення прынцыпу валідацыі. Паводле суда ён мусіць прымяняцца не толькі ў выпадку, калі меркаваны выбар права прывядзе да нядзейнасці арбітражнага пагаднення, але і да тых выпадкаў, калі існуе сур'ёзная рызыка таго, што меркавана абранае права можа перашкодзіць ці знішчыць саму мэту арбітражнага пагаднення. Большасць суддзяў прыйшлі да высновы, што прынцып распаўсюджваецца таксама на тыя выпадкі, калі адзін з бакоў не прызнае, што арбітраж быў абраны

ў якасці адзінага метаду вырашэння спрэчак. Такім чынам, прынцып валідацыі спрыяе экспансіўнаму тлумачэнню арбітражнага пагаднення ў выпадках сумневу дзеля таго, каб ахапіць спрэчныя часткі патрабаванняў.

Гэтае рашэнне замацавала адну з найбольш важных вежаў у развіцці сучаснага арбітражнага права Англіі і Уэльса [135].

Таксама прынцып валідацыі быў вызнаны шведскім судом у справе па абскарджванні арбітражнага рашэння [136], французскім судом у справе па прызнанні і прывядзенні ў выкананне англійскага арбітражнага рашэння [78].

Разам з тым, такі падыход знаходзіць падтрымку не ва ўсіх юрысдыкцыях.

Апеляцыйны суд у Сінгапуры у справе *БНА супраць БНБ* наўпрост адмовіўся ад прымянення прынцыпу валідацыі і звярнуў увагу на шэраг яго недахопаў [29]. Акрамя іншага, суддзі зазначылі, што прымяненне прынцыпу валідацыі надае зашмат дыскрэцыі судам, якія разглядаюць кантрэтныя справы. Такі падыход у цэлым добра суадносіцца з агульнай палітыкай сінгапурскіх праватвораў па стварэнні даволі шматбаковага і жорсткага статутнага рэгулявання і наданні суддзям выключна правапрымяняльнай ролі з мінімальнымі кампетэнцыямі па інтэрпрэтацыі норм статутнага права.

Акрамя гэтага, суд выказаў занепакоенасць тым, што прымяненне прынцыпу валідацыі можа прывесці да таго, што суд у выніку прыменіць не тое права, якое бакі жадалі прадугледзіць сваім няўным пагадненнем. На думку сінгапурскіх суддзяў, гэта прывяло б да парушэння прынцыпу свабоды дамовы, які з'яўляецца адным з цэнтральных і найбольш важных прынцыпаў прыватнага, і у прыватнасці цывільнага і арбітражнага, права.

Такім чынам, органы вырашэння спрэчак прымяняюць разнастайныя падыходы да вызначэння права, прымяняльнага да арбітражнай агаворкі.

Па стане на пачатак 2020 года можна сцвярджаць, што па колькасным суадносінам у свеце прэвалюе прымяненне права месца арбітражу [143]. Яно прымяняецца у 51% выпадкаў, прычым можна адсачыць відавочную тэндэнцыю па ўзаемасувязі паміж прымяненнем права месца арбітражу і прыналежнасцю адпаведнай краіны да тых краін, у якіх прававая традыцыя мае адносна нядоўгую гісторыю развіцця.

У 34% выпадкаў, большасць з якіх належыць да краін агульнай сістэмы права, прымяняецца права, прымяняльнае да асноўнай дамовы бакоў [143]. Гэта абумоўлена па большай частцы вялікай увагай, якая ў агульным праве традыцыйна надаецца пагадненню бакоў.

Пры гэтым толькі ў 9% выпадкаў суды адкрыта прымянілі прынцып валідацыі пры вызначэнні належнага права, прымяняльнага да арбітражнага пагаднення [143].

Такая тэндэнцыя сведчыць пра тое, што суды асцярожна ставяцца да магчымасці прымяняць такую нетрадыцыйную для звычайных калізійных норм

логіку. Калі класічная калізійная норма пабудавана на там, што суд прымяняе пэўнае правіла, альбо шэраг правіл, каб па выніку прыйсці да пэўнага права і прымяніць яго да працэсуальнага пытання ў канкрэтнай справе, то прынцып валідацыі прапануе суду разгледзець наступствы прымянення ўсіх прававых сістэм, прымяненне якіх *prima facie* можа быць магчымым у асобнай справе, і зрабіць свой выбар на карысць таго права, якое найбольш пазітыўна ставіцца да захавання дзейнасці і найбольш поўнага выканання арбітражнага пагаднення, заключаючага паміж бакамі.

Разам з тым, варта зазначыць, што прынцып валідацыі прымаецца судамі ў тых юрысдыкцыях, якія традыцыйна лічацца найбольш праарбітражнымі і часта абіраюцца бакамі ў якасці месца для правядзення арбітражнага разбіральніцтва. Такі падыход з'яўляецца лагічным і прадказальным працягам іх агульнага правапрымяняльнага падыходу, які накіраваны ў першую чаргу на забяспечанне выканання арбітражнага пагаднення і заахвочванне бакоў да правядзення свайго арбітражнага разбіральніцтва ў адпаведнай краіне з упэўненасцю ў тым, што яно будзе выкана добра сумленна і без стварэння штучных перашкодаў, якія вынікаюць з фармалістычнага падыходу.

Адпаведна, на сённяшні дзень адсутнічае пэўнасць ў выбары падыходу да належнага выбару права, прымяняльнага да арбітражнага пагаднення. Большасць судов у засноўвае такі выбар на сваім меркаванні пра найбольш шчыльную сувязь арбітражнага пагаднення як такога з правам, прымяняльным да асноўнай дамовы, альбо з правам месца правядзення арбітражнага разбіральніцтва.

Разам з тым, па меркаванні аўтара, прынцып валідацыі з'яўляецца найбольш сучаснай тэорыяй, якая надае магчымасць разрашыць даследуемае пытанне. У сукупнасці з высокай прававой культурай суддзяў, да стварэння якой мае імкнуцца прававая сістэма любой юрысдыкцыі, гэты прынцып найбольш адпавядае ідэі захавання арбітражнага пагаднення і надзялення яго прыярытэтам у параўнанні з судовым разбіральніцтвам, да якога бакоў прыводзіць працэсуальнае заканадаўства асобнай юрысдыкцыі.

ЗАКЛЮЧЭННЕ

Па выніках праведзенага даследавання магчыма зрабіць наступныя высновы.

Дыскусія пра вызначэнне права, прымяняльнага да працэсуальных аспектаў разбіральніцтва ў міжнародным камерцыйным арбітражы, мае глыбокія тэарэтычныя карані і непарыўна звязана з існасцю рознымі падыходамі да разумення арбітражу як такога.

Пытанні прымяняльнага права ў міжнародным камерцыйным арбітражы можна ўмоўна падзяліць на матэрыяльна-прававыя і працэсуальна-прававыя аспекты. Пры гэтым працэсуальна-прававыя аспекты разбіральніцтва ў міжнародным камерцыйным арбітражы ўключаюць у сябе пытанні, якія вызначаюць спосаб і працэдуру разрашэння спрэчкі, але не маюць уплыву на яе вынік.

Так, да права, прымяняльнага да працэсуальных аспектаў разбіральніцтва ў міжнародным камерцыйным арбітражы, належыць права, прымяняльнае да арбітражнага працэсу, і права, прымяняльнае да арбітражнага пагаднення.

У агульным выглядзе ў міжнародным камерцыйным арбітражы існуе прэзумпцыя таго, што бакі маюць права самастойна вызначаць працэдуру, паводле якой мусіць разглядацца іх спрэчка. Разам з тым, гэтае права не з'яўляецца бязмежным, і бакам не дазваляецца ўзгадніць такія правілы, якія супярэчылі б базавым працэсуальным гарантыям справядлівага разбіральніцтва.

Таксама на сённяшні дзень у бакоў арбітражнага разбіральніцтва не існуе рэальнай магчымасці цалкам пазбавіцца ад працэсуальных патрабаванняў і абмежаванняў *lex loci arbitri*. Сучасная архітэктурна міжнароднага камерцыйнага арбітражу не прадугледжвае існавання працэсаў, не прывязаных ні да якой нацыянальнай сістэмы права.

Пры гэтым асноўных перавагаў дэлакалізаванага арбітражу можна дасягнуць і ў рамках існых прававых сістэм. Для гэтага, як мяркуе аўтар, варта надаць бакам і арбітрам максімальна шырокія паўнамоцтвы па кіраванні арбітражным працэсам, не ствараючы штучных перашкодаў і ўскладненняў, калі яны не ёсць неабходнымі і прапарцыйнымі для забяспечання справядлівага і законнага правасуддзя.

Бакам, у сваю чаргу, рэкамендуецца абіраць у якасці *locus arbitri* найбольш «праарбітражныя» юрысдыкцыі, каб мінімізаваць рызыку ўмяшання дзяржаўных судов у разгляд спрэчкі.

Пытанні вызначэння права, прымяняльнага да арбітражнага пагаднення, таксама належыць да працэсуальных аспектаў разбіральніцтва ў міжнародным камерцыйным арбітражы, бо датычацца менавіта працэсуальнага спосабу, а не матэрыяльна-прававога выніку разгляду спрэчкі.

Вызначэнне належнага права, прымяняльнага да арбітражнага пагаднення, можа з'яўляцца крытычным для магчымасці правядзення арбітражнага разбіральніцтва ў цэлым, паколькі яно рэгулюе ў тым ліку пытанні дзейнасці арбітражнага пагаднення, магчымасці распаўсюджвання арбітражнага пагаднення на трэціх асоб і г.д.

Звычайна арбітры і суды аказваюцца перад выбарам паміж прымяненнем права месца арбітражу і права, прымяняльнага да асноўнай дамовы бакоў. Наяўнасць гэтага выбару абумоўлена аддзялімасцю арбітражнага пагаднення ад асноўнай дамовы і асаблівай падвойнай (дамоўнай і юрысдыкцыйнай) прыродай арбітражнага пагаднення.

Паводле дамоўнай тэорыі арбітражнае пагадненне з'яўляецца ў першую чаргу дамовай, бо паўнамоцтвы арбітраў па вядзенні арбітражнага разбіральніцтва і абавязальны характар арбітражнага рашэння існуюць у межах агульнага прынцыпу *pacta sunt servanda* і вынікаюць менавіта з дамовы паміж бакамі, а не з вызначанай звонку абавязковай нормы права. Адпаведна, выбар права, прымяняльнага да асноўнай дамовы, павінен вызначаць таксама і выбар права, прымяняльнага да арбітражнага пагаднення, таму што гэтае пагадненне носіць такую ж дамоўную прыроду, а выбар права бакамі ажыццяўляецца ў рамках дзеяння агульнага прынцыпу аўтаноміі волі.

Паводле юрысдыкцыйнай тэорыі арбітражнае разбіральніцтва і арбітражныя рашэнні маюць перш за ўсё юрысдыкцыйны характар і вынікаюць з палажэнняў нацыянальнага права, якія дазваляюць адмовіцца ад юрысдыкцыі нацыянальных судаў і перадаць спрэчку на вырашэнне ў арбітраж. У такім выпадку права месца арбітражу, якое кіруе арбітражным разбіральніцтвам, павінна кіраваць таксама і самой арбітражнай агаворкай, бо па сваёй юрысдыкцыйнай прыродзе яно непадзельна звязана з юрысдыкцыяй месца арбітражу.

Пры гэтым можна адсачыць тэндэнцыю да ўхілу да прымянення права, прымяняльнага да асноўнай дамовы, у краінах агульнага права, і больш ахвотнае прымяненне права месца арбітражу ў краінах кантынентальнай сістэмы права.

Найбольш сучасным падыходам да вызначэння права, прымяняльнага да арбітражнай агаворкі, які распаўсюджваецца ў традыцыйна найбольш «праарбітражных» юрысдыкцыях, з'яўляецца прымяненне прынцыпу *in favorem validatis*. Яго сутнасць заключаецца ў прымяненні такога права, якое захавае дзейнасць арбітражнага пагаднення і дазволіць найбольш поўна выканаць яго.

Хібай прынцыпу валідацыі з'яўляецца немагчымасць вызначыць права, прымяняльнае да арбітражнай агаворкі, у выпадку, калі не паўстае пытанне пра дзейнасць арбітражнага пагаднення. У такіх выпадках усё роўна ўзнікае неабходнасць звяртацца да іншых вышэйакрэсленых падыходаў.

Аўтар мяркуе, што калі нагодай для спрэчкі пра вызначэнне права,

прымяняльнае да арбітражнай агаворкі, з'яўляецца патэнцыйная несапраўднасць арбітражнага пагаднення, павінен прымяняцца прынцып валідацыі для забяспечання магчымасці арбітражнага разбіральніцтва ў найбольшай колькасці выпадкаў. Гэты падыход адпавядае як канцэпцыі прасоўвання арбітражнага разбіральніцтва, так і прычыпу добрасумленнасці бакоў.

Калі спрэчка пра вызначэнне права, прымяняльнае да арбітражнага пагаднення, мае іншую нагоду, трэба па абставінах кантрэтнай справы вызначыць, якому праву бакі з найбольшай верагоднасцю імкнуліся падпарадкаваць арбітражнае пагадненне. Калі вызначыць такі правапарадак аб'ектыўна немагчыма, прымяненню да арбітражнай агаворкі падлягае права месца арбітражу ў адпаведнасці з палажэннямі Нью-Ёркскай Канвенцыі.

Падаецца, што рэалізацыя дадзенага падыходу не патрабуе рэформы існай сістэмы міжнароднага камерцыйнага арбітражу і з'яўляецца цалкам магчымай пры наяўнасці волі суддзяў, практыкаў і вучонах на прасоўванне міжнароднага камерцыйнага арбітражу як альтэрнатыўнага спосабу разрашэння спрэчае.

Такім чынам, на сённяшні дзень належнае вызначэнне права, прымяняльнага да працэсуальных аспектаў разбіральніцтва, з'яўляецца адным з найбольш спрэчных і складаных пытанняў у свеце міжнароднага камерцыйнага арбітражу. Відавочна, што сучасная рэчаіснасць вымагае неадкладнай выпрацоўкі больш аднастайнага падыходу да вырашэння звязаных з гэтым пытання.

Дадзенае даследаванне прапануе шэраг падыходаў, якія, на думку аўтара, адпавядаюць сфарміраванай тэарэтычнай і нарматыўнай базе і забяспечваюць найбольш спрыяльны вынік для ўсіх удзельнікаў міжнароднай арбітражнай супольнасці.

СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ

1. Закон Республики Беларусь от 9 июля 1999 г. № 279-З “О международном арбитражном (третейском) суде” // Pravo.by [Электронный ресурс]. – 1999. – Режим доступа: <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=h19900279>. – Дата доступа: 20.03.2022.
2. Котел, О. Н. Международный коммерческий арбитраж в Республике Беларусь / О. Н. Котел // Arbitration.ru. – 2020. – № 06 (20). – С. 39–43.
3. Котел, О. Н. Особенности рассмотрения споров согласно новому арбитражному регламенту Палаты арбитров при Союзе юристов / О. Н. Котел // Chamber of Arbitrators. – 2021. – № 01 (1). – С. 7–14.
4. Литвинко, В. А. Об установлении и применении норм иностранного права: теоретический и практический аспекты / В. А. Литвинко // Научные труды Белорусского государственного экономического университета : [сборник]. Вып. 7 / М-во образования Респ. Беларусь, Белорусский гос. экон. ун-т ; [редкол.: В.Н. Шимов (гл. ред.) и др.]. - Минск : БГЭУ, 2014. - С. 530-537.
5. Международный коммерческий арбитраж / А. И. Анищенко [и др.] ; под ред. У. Хелльманна, С. А. Балашенко, Т. В. Сысуева. – Минск : Изд. центр БГУ, 2019. – 395 с. : ил.
6. Платон. Законы, послезаконие, письма / Платон. – Санкт-Петербург : Наука, 2014. – 519 с.
7. Проект Кодекса гражданского судопроизводства Республики Беларусь // Национальный центр правовой информации Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – 2022. – Режим доступа: https://forumpravo.by/files/Proekt_KGS_Verhovnij_syd_04.03.2022.pdf. – Дата доступа: 20.04.2022.
8. Хозяйственный процессуальный кодекс Республики Беларусь от 15 декабря 1998 г. № 219-З // ЭТАЛОН-ONLINE [Электронный ресурс]. – 1999. – Режим доступа: <https://etalonline.by/document/?regnum=НК9800219>. – Дата доступа: 20.04.2022.
9. A global view of the law applicable to an arbitration agreement // Pinsent Masons [Electronic resource]. – 2021. – Mode of access: <https://www.pinsentmasons.com/out-law/analysis/a-global-view-law-applicable-arbitration-agreement>. – Date of access: 20.03.2022.
10. Alfonso, J. M. The Globalization of International Arbitration / J. M. Alfonso // The Baker McKenzie International Arbitration Yearbook. – 2017. – Vol. 10. – P. 11–21.
11. Arbitration – The Next Fifty Years / E. Gaillard [et al.] ; edited by A. J. van der Berg. – The Hague : International Council for Commercial Arbitration, 2011. – 312 p.

12. Arnaldez, J. The Collection of ICC Arbitral Awards 1991-1995 / J. Arnaldez. – Paris : Kluwer Law International, 1997. – 2486 p.
13. Bantekas, I. The Foundations of Arbitrability in International Commercial Arbitration / I. Bantekas // Australian Year Book of International Law. – 2005. – Vol. 27. – P. 193–223.
14. Battle, G.G. The Two Fundamental Concepts of Arbitration and Their Relation to Rules of Law / G.G. Battle // Virginia Law Review. – 1930. – No. 3. – P. 255–260.
15. Bělohlávek, A. J. Seat of Arbitration and supporting and supervising function of courts / A. J. Bělohlávek // CYArb - Czech (& Central European) Yearbook of Arbitration. – 2015. – Vol. 5. – P. 21–48.
16. Benz, S. Strengthening Interim Measures in International Arbitration / S. Benz // Georgetown Journal of International Law. – 2019. – Vol. 50. – P. 143–175.
17. Berger, K. Re-examining the Arbitration Agreement, Applicable Law Consensus or Confusion? / K. Berger // ICCA Congress Series. – 2006. – Vol. 13. – P. 317–329.
18. Bird, R. S. Enforcement of Annulled Arbitration Awards: A Company Perspectiv and an Evaluation of a New York Convention / R. S. Bird // North Carolina Journal of International Law. – 2012. – Vol. 37, Iss. 4. – P. 1013–1058.
19. Blackaby, N. Redfern and Hunter on International Arbitration / N. Blackby et al. – Oxford : Oxford University Press, 2015. – 808 p.
20. Bond, S. How to Draft an Arbitration Clause / S. Bond // Journal of International Arbitration. – 1989. – No. 6. – P. 65–78.
21. Born, G. Arbitration and the Freedom to Associate / G. Born // Georgia Journal of International and Comparative Law. – 2009. – Vol. 38. – P. 7–43.
22. Born, G. International Commercial Arbitration / G. Born. – Alphen aan den Rijn : Kluwer Law International, 2020. – 4250 p.
23. Born, G. The Law Governing International Arbitration Agreements: An International Perspective / G. Born // Singapore Academy of Law Journal. – 2014. – No. 26. – P. 814–848.
24. Brekoulakis, S. Third Parties in International Commercial Arbitration / S. Brekoulakis // Arbitration International. – 2013. – Vol. 29, Iss. 3. – P. 543–548.
25. Campbell v. General Dynamics Government Systems Corporation // Casetext [Electronic resource]. – 2004. – Mode of access: <https://casetext.com/case/campbell-v-general-dynamics-government-systems-corporation/>. – Date of access: 21.03.2022.
26. Cappelli-Perciballi, L. The Application of the New York Convention of 1958 to Disputes Between States and Between State Entities and Private Individuals: The Problem of Sovereign Immunity / L. Cappelli-Perciballi // International Lawyer. – 2008. – No. 12. – P. 197–207.

27. Ceil, C. Theory of Delocalization in International Commercial Arbitration / C. Ceil // *Arbitration: The International Journal of Arbitration, Mediation and Dispute Management*. – 2018. – Vol. 76, Iss. 3. – P. 447–453.
28. Chatterjee, C. The Reality of the Party Autonomy Rule in International Arbitration / C. Chatterjee // *Journal of International Arbitration*. – 2003. – Vol. 20, Iss. 6. – P. 530–555.
29. Civil Appeal No 159 of 2018 // Supreme Court of Singapore [Electronic resource]. – 2019. – Mode of access: [https://www.supremecourt.gov.sg/docs/default-source/module-document/judgement/-2019-sgca-84-\(amended\)-pdf.pdf](https://www.supremecourt.gov.sg/docs/default-source/module-document/judgement/-2019-sgca-84-(amended)-pdf.pdf). – Date of access: 23.03.2022.
30. Código federal de procedimientos civiles // Cámara de Diputados del H. Congreso de la Unión [Recurso electrónico]. – 1943. – Modo de acceso: <https://www.oas.org/dil/esp/C%C3%B3digo%20Federal%20de%20Procedimientos%20Civiles%20Mexico.pdf>. – Fecha de acceso: 25.03.2022.
31. Coke, E. The First Part of the Institutes of the Lawes of England. Or, A Commentarie upon Littleton, Not the Name of a Lawyer Onely, But of the Law It Selfe / E. Coke. – London : Societie of Stationers, 1628. – 457 p.
32. Collins, L. Dicey, Morris and Collins on the Conflict of Laws / L. Collins et al. – London : Sweet & Maxwell, 2018. – 981 p.
33. Comparative International Commercial Arbitration / J. Lew [et al.] ; edited by J. Lew. – Alphen aan den Rijn : Kluwer Law International, 2001. – 992 p.
34. Comparative Law of International Arbitration / S. Besson [et al.] ; edited by J.-F. Poudret. – London : Thomson Sweet & Maxwell, 2007. – 902 p.
35. Convention of the Execution of Foreign Arbitral Awards (Geneva, 26 September 1927) // Center for Transnational Law [Electronic resource]. – 1927. – Mode of access: https://www.trans-lex.org/511400/_/convention-on-the-execution-of-foreign-arbitral-awards-signed-at-geneva-on-the-twenty-sixth-day-of-september-nineteen-hundred-and-twenty-seven. – Date of access: 01.04.2022.
36. Convention on the Settlement of Investment Disputes between States and Nationals of Other States // International Center for Settlement of Investment Disputes [Electronic resource]. – 1965. – Mode of access: <https://icsid.worldbank.org/sites/default/files/ICSID%20Convention%20English.pdf>. – Date of access: 18.04.2022.
37. Cordero-Moss, J. Limits on Party Autonomy in International Commercial Arbitration / J. Cordero-Moss // *Oslo Law Review*. – 2015. – Vol. 4, Iss. 1. – P. 43–59.
38. COVID-19 MEASURES AT SIAC (COMMENCING 5 OCTOBER 2020) // Singapore International Arbitration Court [Electronic resource]. – 2020. – Mode of access: <https://siac.org.sg/2013-09-18-01-57-20/2013-09-22-00-31->

- 29/archive-2020/674-covid-19-measures-at-siac-commencing-5-october-2020.
– Date of access: 07.04.2022.
39. COVID-19 Update: Recalibrating and Resilience – LCIA continues to deliver the highest quality services for users // London Court of International Arbitration [Electronic resource]. – 2020. – Mode of access: <https://www.lcia.org/News/covid-19-update-recalibrating-and-resilience-lcia-continues-to.aspx>. – Date of access: 07.04.2022.
 40. Craig, L. International Chamber of Commerce Arbitration / L. Craig et al. – Oxford : Oxford University Press, 2000. – 970 p.
 41. Danilowicz, V. The Choice of Applicable Law in International Arbitration / V. Danilowicz // Hastings International and Comparative Law Review. – 1986. – Vol. 9, Iss. 2. – P. 235–284.
 42. Daouda, C. The Validity of International Commercial Arbitration Agreement / C. Daouda // Global Journal of Politics and Law Research. – 2016. – Vol. 4, Iss. 5. – P. 10–50.
 43. Developing commercial law through the courts: rebalancing the relationship between the courts and arbitration // Lord Chief Justice of England and Wales [Electronic resource]. – 2016. – Mode of access: <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2016/03/lcj-speech-bailli-lecture-20160309.pdf>. – Date of access: 16.04.2022.
 44. Dissemination of decisions concerning UNCITRAL legal texts and uniform tation of such texts : note by the Secretariat // United Nations Digital Library [Electronic resource]. – 1985. – Mode of access: https://digitallibrary.un.org/record/79133/files/A_CN.9_267-EN.pdf. – Date of access: 15.04.2022.
 45. Due Process in International Commercial Arbitration / M. Kurkela [et al.] ; edited by S. Turunen. – New York : Oxford University Press, 2010. – 555 p.
 46. Effect of International Public Policy in International Arbitration // International Center for Settlement of Investment Disputes [Electronic resource]. – 2017. – Mode of access: https://icsid.worldbank.org/sites/default/files/parties_publications/C3765/Respondent%27s%20Rejoinder%20%28redacted%20per%20PO10%29/Pi%C3%A8ces%20juridiques/RL-0076.pdf. – Date of access: 10.04.2022.
 47. Electronic Arbitration Agreement in International Commercial Arbitration // SSRN Electronic Journal [Electronic resource]. – 2022. – Mode of access: <https://deliverypdf.ssrn.com/delivery.php?ID=59709511609509402206402406710707800212706305605206408210809301100509210712211302607505300300512004701111201811006811300211812310908205402806810706507806407208812102804105500909812007612112706500410001200812007701501>

- 0086094002103110097092093122113085092&EXT=pdf&INDEX=TRUE. – Date of access: 23.04.2022.
48. English Arbitration Act 1996 [Electronic resource] // The National Archives of the United Kingdom. – Mode of access: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/23/data.pdf>. – Date of access: 25.03.2022.
49. Enka Insaat Ve Sanayi AS (Respondent) v OOO Insurance Company Chubb (Appellant) // Supreme Court of the United Kingdom [Electronic resource]. – 2020. – Mode of access: <https://www.supremecourt.uk/cases/docs/uksc-2020-0091-judgment.pdf>. – Date of access: 21.03.2022.
50. Enka Insaat Ve Sanayi AS (Respondent) v OOO Insurance Company Chubb (Appellant) // Supreme Court of the United Kingdom [Electronic resource]. – 2020. – Mode of access: <https://www.supremecourt.uk/cases/docs/uksc-2020-0091-judgment.pdf>. – Date of access: 21.03.2022.
51. European Convention on Human Rights // Council of Europe [Electronic resource]. – 1950. – Mode of access: https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf. – Date of access: 12.04.2022.
52. European Convention on International Commercial Arbitration // United Nations Treaty Collection [Electronic resource]. – 2006. – Mode of access: https://treaties.un.org/doc/Treaties/1964/01/19640107%2002-01%20AM/Ch_XXII_02p.pdf. – Date of access: 21.03.2022.
53. Fail to Choose, Choose to Fail: Reform of the Choice of Law Principles to Determine the Law Applicable to the Arbitration Agreement // United Kingdom Bar Council [Electronic resource]. – 2018. – Mode of access: <https://www.barcouncil.org.uk/uploads/assets/555848f6-2847-401b-84ebac9277e27656/Danielle-Carrington-Fail-to-Choose-Choose-to-Fail.pdf>. – Date of access: 05.05.2022.
54. Feehily, R. Neutrality, Independence and Impartiality in International Commercial Arbitration, A Fine Balance in the Quest For Arbitral Justice / R. Feehily // Penn State Journal for Law & International Affairs. – 2019. – No. 7, Iss. 1. – P. 88–114.
55. Feehily, R. Separability in international commercial arbitration; confluence, conflict and the appropriate limitations in the development and application of the doctrine / R. Feehily // Arbitration International. – 2018. – Vol. 34, Iss. 3. – P. 355–383.
56. Fouchard, Gaillard, Goldman on international commercial arbitration / P. Fouchard [et al.] ; edited by E. Gaillard, J. Savage. – Boston : Kluwer Law International, 1999. – 1280 p.

57. Fouchard, P. Ou va l'arbitrage international? / P. Fouchard // McGill Law Journal. – 1989. – Vol. 34. – P. 1–21.
58. Feehily, R. The Sanctity of Party Autonomy and the Powers of Arbitrators to Determine the Applicable Law: The Quest for an Arbitral Equilibrium / R. Freehily // Harvard Negotiation Law Review. – 2018. – No. 34. – P. 345–403.
59. Gaillard, E. Transcending National Legal Orders for International Arbitration / E. Gaillard // International Arbitration: The Coming of a New Age. – 2013. – Vol. 1. – P. 371–377.
60. Gaillard, E. Transnational Law: A Legal System or a Method of Decision Making? / E. Gaillard // Arbitration International. – 2001. – Vol. 17, Iss. 1. – P. 59–72.
61. Garimella, S. R. Territoriality Principle in International Commercial Arbitration – The Emerging Asian Practice / S. R. Garimella // South Asian University Law Review. – 2014. – Vol. 15. – P. 16–31.
62. Giorgetti, C. The Arbitral Tribunal: Selection and Replacement of Arbitrators / C. Giorgetti // Richmond Law Review. – 2014. – Vol. 3. – P. 3–26.
63. Goode, R. The Role of the Lex Loci Arbitri in International Commercial Arbitration / R. Goode // Arbitration International. – 2001. – Vol. 17, Iss. 1. – P. 19–39.
64. Governing law of the arbitration agreement: Importance of Sulamérica case reaffirmed where choice of seat was agreed without actual authority // Kluwer Arbitration Blog [Electronic resource]. – 2014. – Mode of access: <http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2014/01/29/governing-law-of-the-arbitration-agreement-importance-of-sulamerica-case-reaffirmed-where-choice-of-seat-was-agreed-without-actual-authority>. – Date of access: 05.05.2022.
65. Hausmann, R. Pleading and Proof of Foreign Law - a Comparative Analysis / R. Hausmann // The European Legal Forum. – 2008. – Vol. 1. – P. 1–14.
66. Henderson, A. Unravelling the Laws of the Arbitration Process / A. Henderson // Singapore Academy of Law Journal. – 2014. – Vol. 26. – P. 886–910.
67. HKIAC Service Continuity during COVID-19 // Hong Kong International Arbitration Court [Electronic resource]. – 2020. – Mode of access: <https://www.hkiac.org/news/hkiac-service-continuity-during-covid-19>. – Date of access: 07.04.2022.
68. How Do Mandatory Arbitration Clauses Work? Three Introductory Issues // Ontario Bar Association [Electronic resource]. – 2020. – Mode of access: https://www.svlaw.ca/docs/default-source/default-document-library/oba-org---how-do-mandatory-arbitration-clauses-work_-three-introductory-issues.pdf?sfvrsn=778956d5_0. – Date of access: 23.04.2022.

69. IBA Rules on the Taking of Evidence in International Arbitration // International Bar Association [Electronic resource]. – 2020. – Mode of access: <https://www.ibanet.org/MediaHandler?id=def0807b-9fec-43ef-b624-f2cb2af7cf7b>. – Date of access: 12.04.2022.
70. ICC Case No. 10623/AER/ACS // Jus Mundi [Electronic resource]. – 2001. – Mode of access: <https://jusmundi.com/en/document/decision/pdf/en-salini-costruttori-s-p-a-v-the-federal-democratic-republic-of-ethiopia-addis-ababa-water-and-sewerage-authority-award-friday-7th-december-2001>. – Date of access: 08.04.2022.
71. ICC Guidance Note on Possible Measures Aimed at Mitigating the Effects of the COVID-19 Pandemic // International Chamber of Commerce [Electronic resource]. – 2020. – Mode of access: <https://iccwbo.org/content/uploads/sites/3/2020/04/guidance-note-possible-measures-mitigating-effects-covid-19-english.pdf>. – Date of access: 07.04.2022.
72. International Covenant on Civil and Political Rights // United Nations [Electronic resource]. – 1966. – Mode of access: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>. – Date of access: 12.04.2022.
73. Jaksic, A. Arbitration and Human Rights / A. Jaksic // Studien zum vergleichenden und internationalen Recht. – 2002. – Vol. 59. – P. 55–142.
74. James, A. Sovereign Statehood: The Basis of International Society / A. James. – London : Taylor and Francis, 2017. – 354 p.
75. Janićijević, D. Delocalization in International Commercial Arbitration / D. Janićijević // Facta Universitatis. – 2005. – Vol. 3. – P. 63–71.
76. Jarrosson, C. La notion d'arbitrage / C. Jarrosson // Les Cahiers de droit. – 1989. – Vol. 30, Iss. 4. – P. 1034–1039.
77. Judgement of the Supreme Court of India under Civil Appeal No. 4628 dated 25 September 2018 [Electronic resource] // United Nations Commission on International Trade Law. – Access mode: https://www.uncitral.org/docs/clout/IND/IND_250918_FT.pdf. – Access date: 12.04.2022.
78. Kabab-Ji S.A.L Company v. Kout Food Group Company// Jus Mundi [Electronic resource]. – 2020. – Mode of access: <https://jusmundi.com/fr/document/decision/en-kabab-ji-s-a-l-company-v-kout-food-group-company-judgment-of-the-paris-court-of-appeal-tuesday-23rd-june-2020>. – Date of access: 21.05.2021.
79. Kalaitsoglou, K. Exploring the concept of arbitral awards under the New York Convention / K. Kalaitsoglou // Journal of Strategic Contracting and Negotiation. – 2021. – Vol. 5, Iss. 1. – P. 99–112.

80. Karamanian, S. Courts and Arbitration: Reconciling the Public with the Private / S. Karamanian // Penn State Law. – 2017. – Vol. 83. – P. 1–15.
81. Kaufmann-Kohler, G. Soft Law in International Arbitration: Codification and Normativity / G. Kaufmann-Kohler // Journal of International Dispute Settlement. – 2010. – Vol. 1, Iss. 2. – P. 283–299.
82. Kodeks postępowania cywilnego // Sejm Rzeczypospolitej Polskiej [Resurs elektroniczny]. – 1964. – Sposób dostępu: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19640430296/U/D19640296Lj.pdf>. – Data dostępu: 23.03.2022.
83. Landau, T. Toby Landau, The Requirement of a Written Form for an Arbitration Agreement: When ‘Written’ Means ‘Oral’ / T. Landau // ICCA Congress Series. – 2003. – Vol. 11. – P. 12–23.
84. Landolt, P. Arbitrators’ Initiatives to Obtain Factual and Legal Evidence / P. Landolt // The Journal of the London Court of International Arbitration. – 2012. – Vol. 28. – P. 173–223.
85. LCIA Arbitration Rules // London Court of International Arbitration [Electronic resource]. – 2020. – Mode of access: https://www.lcia.org/Dispute_Resolution_Services/lcia-arbitration-rules-2020.aspx. – Date of access: 19.03.2022.
86. Leurent, B. Reflections on the International Effectiveness of Arbitration Awards / B. Leurent // Arbitration International. – 1996. – Vol. 12, Iss. 3. – P. 269–286.
87. Lew, J. The Law Applicable to the Form and Substance of the Arbitration Clause / J. Lew // International Council for Commercial Arbitration. – 1999. – No. 1. – P. 35–67.
88. Ley N° 21.226 que establece un régimen jurídico de excepción para los procesos judiciales, en las audiencias y actuaciones judiciales, y para los plazos y ejercicio de acciones que indica, por el impacto de la enfermedad COVID-19 en Chile // Centro de Arbitraje y Mediación de la Cámara de Comercio de Santiago [Recurso electrónico]. – 2020. – Modo de acceso: <https://www.camsantiago.cl/minisites/doc/INFORMECAMPLCOVID-19.pdf>. – Fecha de acceso: 07.04.2022.
89. Litowitz, D. E. Internal versus External Perspectives on Law: Toward Mediation / D. E. Litowitz // Florida State University Law Review. – 1998. – Vol. 26, Iss. 1. – P. 127–150.
90. Locke, J. Second treatise of government / J. Locke. – Cambridge : Hackett Publishing, 1980. – 216 p.
91. Lorenzen, E.G. The French Rules of the Conflict of Laws / E.G. Lorenzen // Yale Law Journal. – 1928. – No. 165. – P. 165–192.

92. Lurie, J. Court Intervention in Arbitration: Support or Interference? / J. Lurie // *Arbitration: The International Journal of Arbitration, Mediation and Dispute Management*. – 2010. – Vol. 76, Iss. 3. – P. 447–453.
93. Ly, F. The Place of Arbitration in the Conflict of Laws of International Commercial Arbitration: An Exercise in Arbitration Planning / F. Ly // *Northwestern Journal of International Law & Business*. – 1991. – Vol. 12, Iss. 1. – P. 48–85.
94. Mann, F. A. *Lex Facit Arbitrum* / F. A. Mann // *Arbitration International*. – 1983. – Vol. 2, Iss. 3. – P. 240–276.
95. Mann, F. A. State Contracts and International Arbitration / F. A. Mann // *British Yearbook of International Law*. – 1967. – Vol. 29. – P. 1–73.
96. Mann, F. A. England Rejects "Delocalized" Contracts and Arbitration / F. A. Mann // *The International and Comparative Law Quarterly*. – 1983. – Vol. 33. – P. 183–202.
97. Mantilla-Serrano, F. International Arbitration and Insolvency Proceedings / F. Mantilla-Serrano // *Arbitration International*. – 1995. – Vol. 11, Iss. 1. – P. 51–74.
98. Marghitola, R. Document Production in International Arbitration / R. Marghitola // *Kluwer Law International*. – 2015. – Vol. 1. – P. 213–159.
99. Marrow, P. A Practical Approach to Affording Review of Commercial Arbitration Awards: Using and Appellate Arbitrator / P. Marrow // *Dispute Resolution Journal*. – 2005. – Vol. 2. – P. 1–10.
100. Mattli, W. Private Justice in a Global Economy: From Litigation to Arbitration / W. Mattli // *International Organization*. – 2001. – Vol. 55. – P. 919–947.
101. Mistelis, L. Reality test: Current State of Affairs in Theory and Practice Relating to "Lex Arbitri" / L. Mistelis // *The American Review of International Arbitration*. – 2006. – Vol. 17, Iss. 2. – P. 1005–1022.
102. Mustafayeva, A. Doctrine of separability in International Commercial Arbitration / A. Mustafayeva // *Baku State University Law Review*. – 2015. – Vol. 1. – P. 93–98.
103. Mustill, M. Transnational Arbitration in English Law / M. Mustill // *Current Legal Problems*. – 1984. – Vol. 37. – P. 130–153.
104. Naviera Amazonia Peruana SA v Compania Internacional de Seguros de Peru // *Maritime and Commercial Law* [Electronic resource]. – 1988. – Mode of access: <https://www.i-law.com/ilaw/doc/view.htm?id=150517>. – Date of access: 07.04.2022.
105. Nevisandeh, M. The Nature of Arbitration Agreement / M. Nevisandeh // *Procedia Economics and Finance*. – 2016. – No. 36. – P. 310–314.

106. Niederländer, H. Materielles Recht und Verfahrensrecht im internationalen Privatrecht / H. Niederländer // Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht. – 1955. – Jahrg. 20, H. 1. – S. 1–51.
107. Oetiker, C. The Principle of Lis Pendens in International Arbitration / C. Oetiker // Arbitration International. – 2002. – Vol. 18, Iss. 2. – P. 137–145.
108. Parish, M. The Proper Law of an Arbitration Agreement / M. Parish // Arbitration: The International Journal of Arbitration, Mediation and Dispute Management. – 2010. – No. 76. – P. 661–679.
109. Park, W. Treaty Obligations and National Law: Emerging Conflicts in International Arbitration / W. Park // Hastings Law Journal. – 2006. – Vol. 58. – P. 251–303.
110. Paulsson, J. Delocalisation of International Commercial Arbitration: When and Why It Matters / J. Paulsson // The International and Comparative Law Quarterly. – 1983. – Vol. 32. – P. 53–61.
111. Pervasive Problems in International Arbitration / E. Gaillard [et al.] ; edited by L. Mistelis, J. Lew. – Alphen aan den Rijn : Kluwer Law International, 2006. – 416 p.
112. Petrochilos, G. Procedural Law in International Arbitration / G. Petrochilos. – Oxford : Oxford University Press, 2004. – 580 p.
113. Pippa, R. Delocalization of International Commercial Arbitration: Its Relevance in the New Millenium / R. Pippa // The American Review of International Arbitration. – 1999. – Vol. 10. – P. 170–202.
114. Planning and Organising Effective Procedures for Taking Evidence // Global Arbitration Review [Electronic resource]. – 2021. – Mode of access: <https://globalarbitrationreview.com/guide/the-guide-evidence-in-international-arbitration/1st-edition/article/planning-and-organising-effective-procedures-taking-evidence>. – Date of access: 12.04.2022.
115. Plavec, K. The Law Applicable to the tation of Arbitration Agreements / K. Plavec // University of Vienna Law Review. – 2020. – No. 4. – P. 82–127.
116. Protocol on Arbitration Clauses (Geneva, 24 September 1923) // Center for Transnational Law [Electronic resource]. – 1923. – Mode of access: https://www.trans-lex.org/511300/_/protocol-on-arbitration-clauses-signed-at-a-meeting-of-the-assembly-of-the-league-of-nations-held-on-the-twenty-fourth-day-of-september-nineteen-hundred-and-twenty-three/. – Date of access: 01.04.2022.
117. Rajveer, S. J. Parties' autonomy in international commercial arbitration / S. J. Rajveer // International Journal of Scientific & Engineering Research. – 2018. – Vol. 9, Iss. 10. – P. 1204–1216.

118. Reliance Industries Limited & Anr vs Union Of India // India Kanoon [Electronic resource]. – 2014. – Mode of access: <https://indiankanoon.org/doc/52496610>. – Date of access: 30.03.2022.
119. Re Shanghai Xinan Screenwall Building & Decoration Co, Ltd // Supreme Court of Singapore [Electronic resource]. – 2021. – Mode of access: https://www.elitigation.sg/gd/s/2022_SGHC_58. – Date of access: 01.04.2022.
120. Report of the Secretary-General: study on the application and tation of die Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards // United Nations [Electronic resource]. – 1989. – Mode of access: <https://undocs.org/pdf?symbol=en/A/CN.9/168>. – Date of access: 30.03.2022.
121. Requejo-Isidro, M. Proceso en el extranjero y medidas antiproceso / M. Requejo-Isidro // Revista Española de Derecho Internacional. – 2001. – Vol. 53. – P. 776–778.
122. Rogers, C. International Arbitration, Judicial Education, and Legal Elites / C. Rogers // Penn State Law. – 2015. – Vol. 71. – P. 71–77.
123. Rubenstein, W. B. The Concept of Equality in Civil Procedure / W. B. Rubenstein // Cardozo Law Review. – 2002. – Vol. 23, Iss. 5. – P. 1865–1915.
124. Rubino-Sammartano, M. International Arbitration Law and Practice / M. Rubino-Sammartano. – Boston : JurisNet LLC, 2014. – 2072 p.
125. Rutledge, P. The Constitutional Law of International Commercial Arbitration / P. Rutledge // Georgia Journal of International and Comparative Law. – 2009. – Vol. 38. – P. 1–6.
126. Saar, A. P. Substance and procedure in international arbitration / A. P. Saar // Arbitration International. – 2020. – Vol. 36, Iss. 1. – P. 3–66.
127. Scherer, M. The Globalization of International Commercial Arbitration / M. Scherer // Revue de l'Association des élèves et diplômés jurists. – 2010. – Vol. 2. – P. 64–69.
128. Schwartz, M. Multiparty Disputes and Consolidated Arbitrations: An Oxymoron or the Solution to a Continuing Dilemma / M. Schwartz // Case Western Reserve Journal of International Law. – 1990. – Vol. 22, Iss. 2. – P. 341–373.
129. Shackleton, S. R. Annual Review of English Judicial Decisions on Arbitration / S. R. Shackleton // International Arbitration Law Review. – 2002. – Vol. 6. – P. 205–243.
130. Singh, P. Righting a Wrong: The Correction of Arbitral Awards / P. Singh // Indian Journal of Arbitration Law. – 2021. – Vol. 9, Iss. 2. – P. 1–14.
131. Singhvi, M. The scrimmage between the 'seat' and 'venue' of Arbitration: An analysis with special reference to international commercial arbitration / M. Singhvi // Revue libre de Droit. – 2020. – Vol. 3. – P. 50–56.

132. Sonatrach v. Ferrell // DMC's Case Notes [Electronic resource]. – 2001. – Mode of access: https://archive.onlinedmc.co.uk/sonatrach_v__ferrell.htm. – Date of access: 30.03.2022.
133. Steindl, B. The Development of Due Process Under the New York Convention / B. Steindl // Austrian Yearbook on International Arbitration. – 2008. – Vol. 24. – P. 255–282.
134. Sulamerica CIA Nacional De Seguros SA & Ors v Enesa Engenharia SA & Ors // England and Wales Court of Appeal [Electronic resource]. – 2012. – Mode of access: <https://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Civ/2012/638.html>. – Date of access: 30.03.2022.
135. Supreme Court Rules on Law of Arbitration Agreement: Implications of Enka v Chubb // Clifford Chance [Electronic resource]. – 2020. – Mode of access: <https://www.cliffordchance.com/content/dam/cliffordchance/briefings/2020/10/enka%20v-chubb.pdf>. – Date of access: 30.03.2022.
136. Svea Court of Appeal Judgement // Stockholm Chamber of Commerce Institute [Electronic resource]. – 2019. – Mode of access: <https://www.arbitration.sccinstitute.com/views/pages/getfile.ashx?portalId=89&docId=3896060&propId=1578>. – Date of access: 30.03.2022.
137. Swift-Fortune Ltd v Magnifica Marine SA // Supreme Court of Singapore [Electronic resource]. – 2006. – Mode of access: https://www.elitigation.sg/gdviewer/s/2006_SGCA_42. – Date of access: 05.04.2022.
138. Switzerland, Bundesgericht / 5C.215/1994/lit // New York Convention Guide [Electronic resource]. – 1995. – Mode of access: https://newyorkconvention1958.org/index.php?lvl=notice_display&id=1416. – Date of access: 30.03.2022.
139. Tams, C. An Appealing Option? The Debate About an ICSID Appellate Structure / C. Tams // Transnational Economic Law. – 2006. – Vol. 57. – P. 1–57.
140. Teo, J. Re-formulating the test for ascertaining the proper law of an arbitration agreement: a comparative common law analysis / J. Teo // Journal of Private International Law. – 2021. – No. 3. – P. 439–472.
141. The Guide to Evidence in International Arbitration // Global Arbitration Review [Electronic resource]. – 2021. – Mode of access: <https://www.twobirds.com/-/media/pdfs/news/guide-to-evidence-1st-ed-approaches-to-evidence-across-legal-cultures.pdf>. – Date of access: 16.04.2022.
142. The Powers and Duties of an Arbitrator / G. Asken [et al.] ; edited by P. Shaugnessy, S. Tung. – Alphen aan den Rijn : Kluwer Law International, 2017. – 464 p.

143. The Proper Law of the Arbitration Agreement: A Comparative Law Perspective: A Report from the CIArb London's Branch Keynote Speech 2021 // Kluwer Arbitration Blog [Electronic resource]. – 2021. – Mode of access: <http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2021/05/21/the-proper-law-of-the-arbitration-agreement-a-comparative-law-perspective-a-report-from-the-ciarb-londons-branch-keynote-speech-2021>. – Date of access: 03.04.2022.
144. The Role of the Courts in Arbitration // Supreme Court of Victoria [Electronic resource]. – 2010. – Mode of access: <https://www.supremecourt.vic.gov.au/sites/default/files/assets/2017/12/91/a5ca51375/RoleofcourtsinarbitrationandkeyprovSofCommercial.pdf>. – Date of access: 18.04.2022.
145. Theory of Delocalization in International Commercial Arbitration // SSRN Electronic Journal [Electronic resource]. – 2018. – Mode of access: <https://deliverypdf.ssrn.com/delivery.php?ID=136001008002096086090086025000127026030075090031022078086027071076126104098094007120059099053118019039062124005005070105069123108080094021003093082093093127069067070032082080078090075113031107087092127106087096018079016093010084107026031010002069070114&EXT=pdf&INDEX=TRUE>. – Date of access: 15.04.2022.
146. U&M Mining Zambia Ltd v. Konkola Copper Mines Plc // Institute of Advanced Legal Studies [Electronic resource]. – 2013. – Mode of access: <https://www.bailii.org/ew/cases/EWHC/Comm/2013/260.html>. – Date of access: 05.04.2022.
147. UNCITRAL Arbitration Rules // United Nations Commission on International Trade Law [Electronic resource]. – 2013. – Mode of access: <https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/uncitral-arbitration-rules-2013-e.pdf>. – Date of access: 03.04.2022.
148. UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration // United Nations Commission on International Trade Law [Electronic resource]. – 2006. – Mode of access: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/19-09955_e_ebook.pdf. – Date of access: 20.03.2022.
149. United Nations Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards // New York Arbitration Convention [Electronic resource]. – 1958. – Mode of access: <https://www.newyorkconvention.org/english>. – Date of access: 18.03.2022.
150. United Nations General Assembly resolution 40/72 (1985) // Official Documents System of the United Nations [Electronic resource]. – 1985. – Mode of access: <https://documents-dds->

- ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/477/79/IMG/NR047779.pdf?OpenElement. – Date of access: 05.04.2022.
151. Universal Declaration of Human Rights // United Nations [Electronic resource]. – 1948. – Mode of access: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>. – Date of access: 12.04.2022.
 152. Update – Our Activities during the Pandemic // Arbitration Institute of the Swedish Chamber of Commerce [Electronic resource]. – 2020. – Mode of access: <https://sccinstitute.com/about-the-scc/news/2020/update-our-activities-during-the-pandemic>. – Date of access: 07.04.2022.
 153. Urgent COVID-19 message to DRS community // International Chamber of Commerce [Electronic resource]. – 2020. – Mode of access: <https://iccwbo.org/media-wall/news-speeches/covid-19-urgent-communication-to-drs-users-arbitrators-and-other-neutrals>. – Date of access: 07.04.2022.
 154. Validity of the Arbitration Agreement // Jus Mundi [Electronic resource]. – 2022. – Mode of access: <https://jusmundi.com/en/document/wiki/en-validity-of-the-arbitration-agreement-ground-to-refuse-recognition-and-enforcement-of-non-icsid-awards>. – Date of access: 03.04.2022.
 155. van der Berg, A. J. Enforcement of Annulled Awards? / A. J. van der Berg // ICC International Court of Arbitration Bulletin. – 1998. – Vol. 9, Iss. 2. – P. 15–21.
 156. Vásquez, M. F. Importance of Arbitral Seat and Criteria for Venue Selection / M. F. Vásquez // Revista Chilena de Derecho Privado. – 2011. – Vol. 16. – P. 114–135.
 157. Veeder, V. Is there a Need to Revise the New York Convention? / V. Veeder // Journal of International Dispute Settlement. – 2010. – Vol. 1, Iss. 2. – P. 499–506.
 158. Virtual Arbitration in Viral Times: The Impact of Covid-19 on the Practice of International Commercial Arbitration // Washington College of Law [Electronic resource]. – 2020. – Mode of access: <https://www.wcl.american.edu/impact/initiatives-programs/international/news/virtual-arbitration-in-viral-times-the-impact-of-covid-19-on-the-practice-of-international-commercial-arbitration>. – Date of access: 07.04.2022.
 159. Virtual Hearings to the Rescue: Let's Pause for the Seat? // Kluwer Arbitration Blog [Electronic resource]. – 2020. – Mode of access: <http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2020/07/13/virtual-hearings-to-the-rescue-lets-pause-for-the-seat>. – Date of access: 05.04.2022.
 160. Waincymer, J. Mandatory Rules of Law in International Commercial Arbitration / J. Waincymer // Melbourne Journal of International Law. – 2005. – No. 6. – P. 1-40.

161. Werner, J. The Trade Explosion and Some Likely Effects on International Arbitration / J. Werner // Journal of International Arbitration. – 1997. – Vol. 14. – P. 5–15.
162. Yang, F. The proper law of the arbitration agreement: Mainland Chinese and English law compared / F. Yang // Arbitration International. – 2017. – No. 33. – P. 121–137.